सकलशास्त्रसूत्रकोशः (Sakala Śastra Sūtra Kośa)

(Illustrating vidyāsthānas, overview of 4 śastras and brahma sutras.)

Introduction - How it all began?

श्रीमच्छठारियतिशेखरलब्धबोधं श्रीरङ्गनाथयतिधुर्यकृपैकपात्रम् ।
श्रीमत्पराङ्कुशयतीन्द्रदयावलम्बं श्रीरङ्गनाथयतिशेखरमाश्रयामः ॥

श्रीरङ्गनाथशठकोपयतीन्द्रदृष्टं लक्ष्मीनृसिंहशठजित्करुणैकपात्रम् ।
श्रीरङ्गवीररघुराट्छठकोपहृद्यं वेदान्तदेशिकयतीन्द्रमहं प्रपद्ये ॥

श्री. उ.वे. P.N. श्रीनिवासाचार्यः

साक्षात्कृतरमासिंहं रङ्गनाथयतीङ्गुरोः ।
मन्त्रशास्त्रागमाभिज्ञं श्रीनिवासार्यमाश्रये ॥

By the time I had completed Divya prabandham and kramanta Krishna YajurVeda study under the feet of my late father and Late Sri U.Ve. VedaKovida Melma Tirumalachar [my sister's husband], during the years 1981-83, I was blessed to be guided by Sri U.Ve. Pappakurichi N Srinivasachar (Sri P.N. Srinivasan), a very noble and pious devotee of Sri Lakshminrisimha and HH 40th Azhagiyasingar {and who had had 'sakshatkara' (direct vision) of Sri Lakshminrisimha}, to study Sastras, which, he graciously foretold, would benefit the sampradaya later.

He was very generous to buy me the books of all sastras that I wanted, and this spurred me to undertake their study. Thus, resulted the 'Sakala-Sastra-Sutra-Kosa', written in some structured form, which is the culmination of the study to organise the information contained in the 'Sutra's [primary treatises of 'rishi's - propounder Seers] of the Sastras. This later led to my pursuing the creation of digital version of the "Ancient Indian Scientific KnowledgeBase" from them at C-DAC.

I present a glimpse of this effort in this article.

श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सताम् ।

पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)

https://parankusan.cloudapp.net ✉: pivstrust@gmail.com

चैतन्यकृत्यसर्वस्वम्

1	अनुभवः	उपासना	पराविद्या
2	अध्ययनम्	ज्ञानम्	अपरा विद्या
3	अभ्यासः	कला(कौशलम्)	चतुःषष्टि कलाः

1 वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः

PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सताम् ।

पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)

https://parankusan.cloudapp.net ✉: pivstrust@gmail.com

Human Intellectual Pursuits

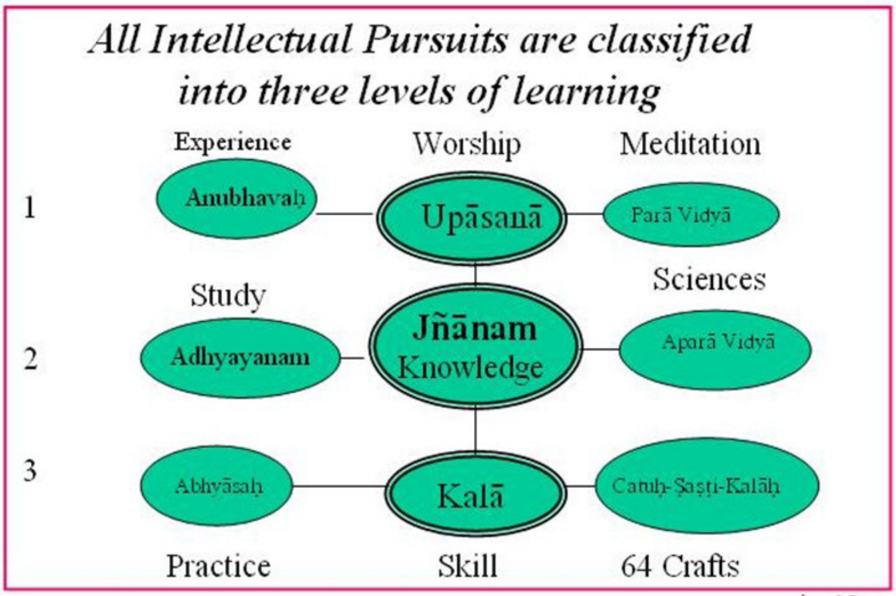

2 वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः

PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

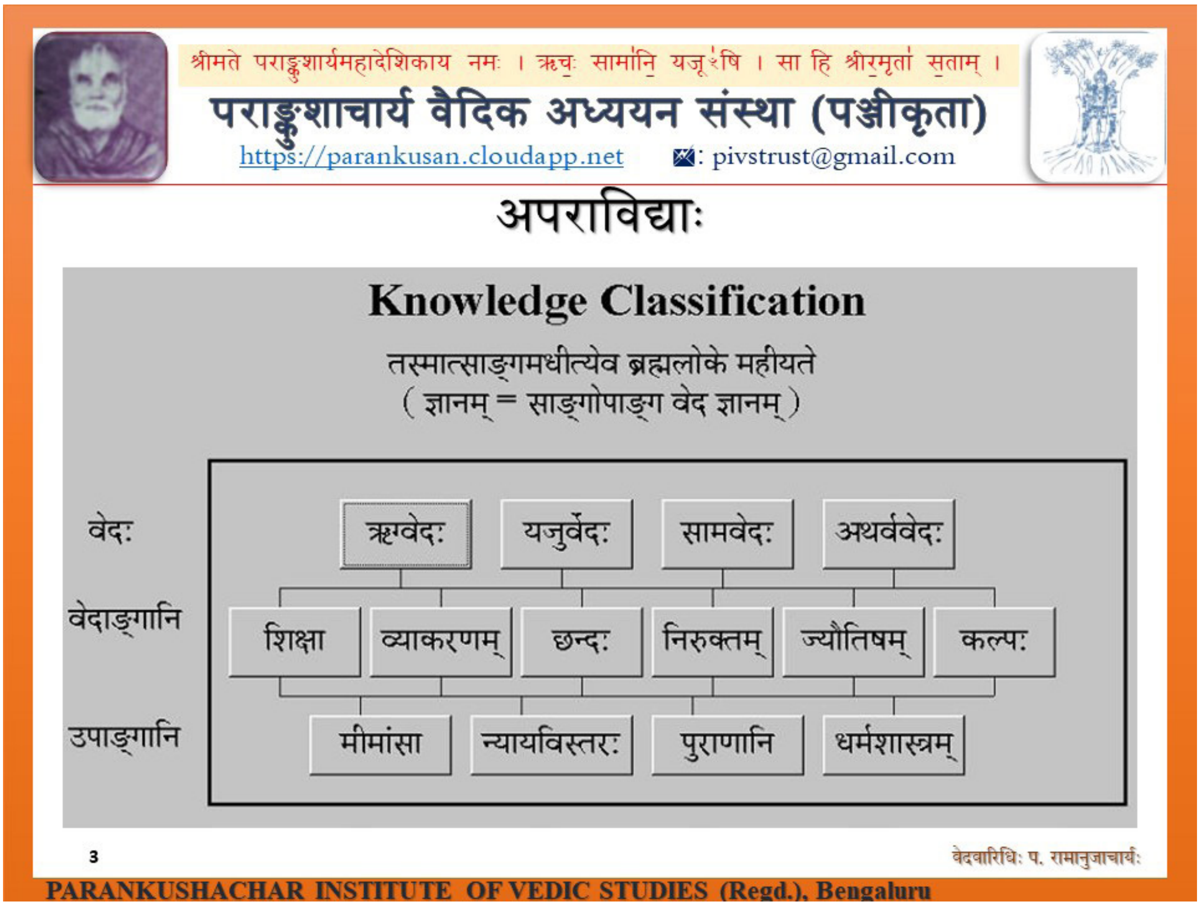
श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सताम् ।
पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)
https://parankusan.cloudapp.net
: pivstrust@gmail.com
अपराविद्याः
Knowledge Classification
तस्मात्साङ्गमधीत्येव ब्रह्मलोके महीयते
(ज्ञानम् = साङ्गोपाङ्ग वेद ज्ञानम्)
वेदः
ऋग्वेदः
यजुर्वेदः
सामवेदः
अथर्ववेदः
वेदाङ्गानि
शिक्षा
व्याकरणम्
छन्दः
निरुक्तम्
ज्यौतिषम्
कल्पः
उपाङ्गानि
मीमांसा
न्यायविस्तरः
पुराणानि
धर्मशास्त्रम्
3
वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः
PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

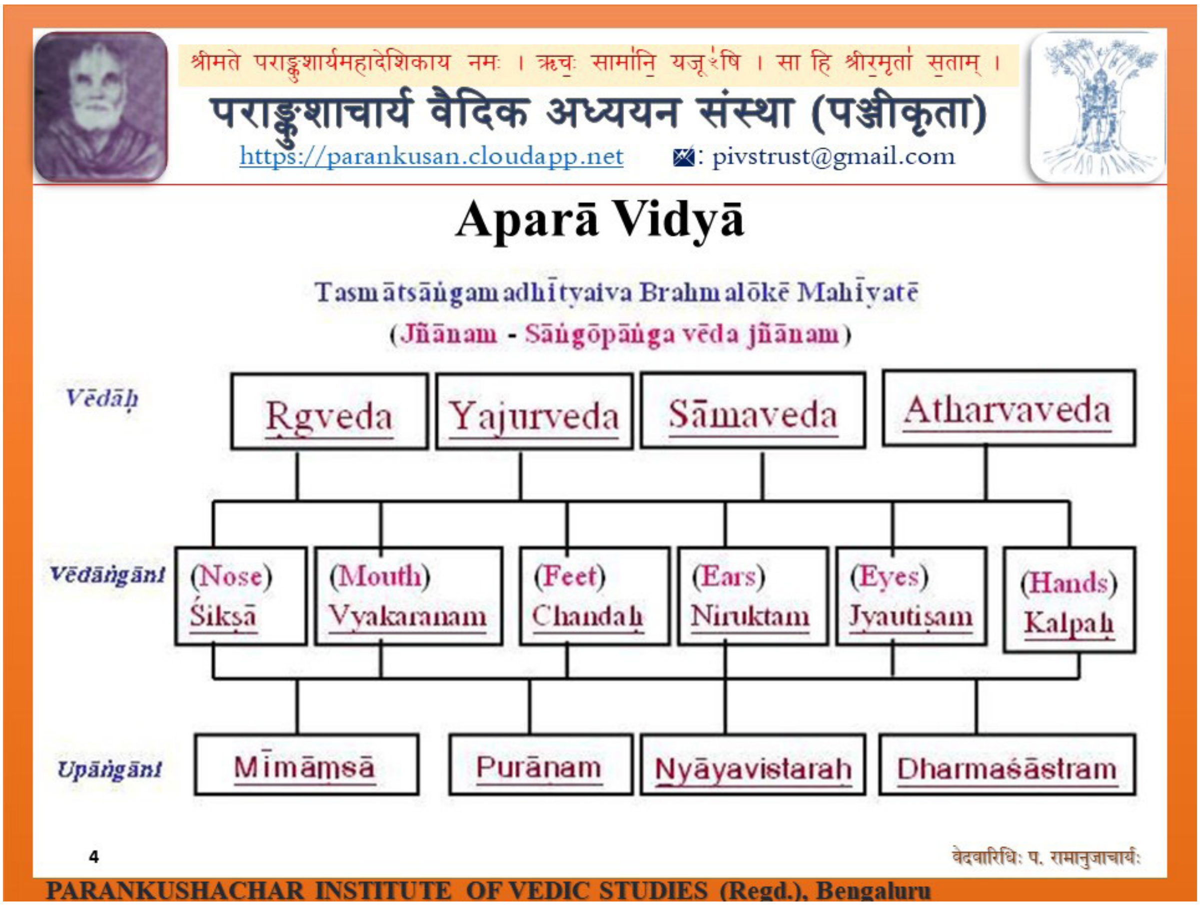
श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सताम् ।
पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)
https://parankusan.cloudapp.net
: pivstrust@gmail.com
Aparā Vidyā
Tasmātsāṅgam adhītyaiva Brahmalōkē Mahīyatē
(Jñānam - Sāṅgōpāṅga vēda jñānam)
Vēdāḥ
Ṛgveda
Yajurveda
Sāmaveda
Atharvaveda
Vēdāṅgāni
(Nose) Śikṣā
(Mouth) Vyakaraṇam
(Feet) Chandaḥ
(Ears) Niruktam
(Eyes) Jyautiṣam
(Hands) Kalpaḥ
Upāṅgāni
Mīmāṃsā
Purāṇam
Nyāyavistaraḥ
Dharmaśāstram
4
वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः
PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृतां सताम् ।

पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)

https://parankusan.cloudapp.net ✉: pivstrust@gmail.com

चतुर्दश विद्यास्थानानि

शीक्षा – वर्णानाम् उच्चारण-विशेष-प्रतिपादन-तत्परा
निरुक्तम् – वर्णसामान्यादिभ्यः पदार्थ-विशेष-प्रतिपादन-तत्परम्
छन्दो-विचितिः – वर्ण-संख्या-विशेष-नियत-गायत्र्यादि-छन्दोमात्र-प्रतिपादिका
व्याकरणम् – वर्ण-समुदायात्मक-रूप-पदानां साधुत्वासाधुत्व-मात्रव्यापृतम्
कल्पसूत्राणि – पद-सङ्घात-रूप-वाक्य-विशेष-चोदित-कर्मानुष्ठान-विशेष-कल्पना-प्रवृत्तानि
ज्योतिषम् - यथाशास्त्रम् अनुष्ठेय-कर्मणां यथाकालानुष्ठानार्थं कालविशेषप्रदर्शनप्रधानम्
न्यायशास्त्रम् – प्रमाणादि-षोडश-पदार्थ-व्यवहारमात्र-प्रतिष्ठापकम्
मीमांसा – सोपबृंहणानां वेदानां वचन-व्यक्ति-विशेष-निर्धारणार्थ-युक्ति-विशेष-प्रतिष्ठापिका
उपबृंहणेषु – **धर्मशास्त्रम्** – कर्मभागोपबृंहणप्रधानम्
इतिहास-पुराणानि – ब्रह्मभागोपबृंहणप्रधानानि –
तेषु **इतिहासाः** धर्मादिपुरुषार्थद्वारा प्रवर्तन्ते ।
पुराणानि तु – परतत्त्व, परमहित, परमपुरुषार्थेषु साक्षात् उपबृंहणानि । तत्र
सात्विकपुराणानि अज्ञान, संशय, विपर्ययनिरसनेन परतत्वादिविशेषनिश्चायकानि ॥

5 वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः

PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृतां सताम् ।

पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)

https://parankusan.cloudapp.net ✉: pivstrust@gmail.com

Sl.No	Vidya-sthana	Category	Form	Aspect	Details
1.	RgVeda	Veda	Mantra	process	accented hymns, universal prayers, efficacy in recitation with proper intonation – gratitude and humility
2.	YajurVeda	Veda	Yajus	practice	accented text, ritual applications and knowledge abstraction by symbolism – enterprise and creativity
3.	Sama Veda	Veda	Poems	praise	accented and musical notes, efficacy in sonorosity with curative effects
4.	Atharva Veda	Veda	Mantra	propitiation	accented verses, efficacy in error-correction and enhancing power
5.	Shiksha	Vedanga	Sutra	Phonetics	Science of sound production, its origin, accent, duration, effort, physiological features, time-invariant standards for pronunciation etc. [Nose]
6.	Vyakarana	Vedanga	Sutra	Grammar	Science of words, lexical, syntactic and base/ stem and prefix/in-fix/suffix, compounding etc. with meaning relation [mouth]
7.	Chandas	Vedanga	Sutra	Metric/prosody	rhyme, modulation, emotive effects [Feet]
8.	Nirukta	Vedanga	Text	Etymology	literal/word meaning relations, exegesis, processes thereof [Ears]
9.	Jyautisha	Vedanga	Sloka	Astronomy	sacrificial temporal issues, effects of planets, time units, efficacy in achieving desired results [Eyes]
10.	Kalpa	Vedanga	Sutra	Ritualistic	Applications of Vedic hymns and text for obtaining desired fruit, conventions, morals, rectitude [Hands]
11.	Mimamsa	Upanga	Sutra	Epistemology	Sources and Instruments of knowledge, sentence, coherence, semantics, pragmatics, sense-disambiguation maxims etc. Applications to daily life, philosophy, factors in determining consciousness etc.
12.	NyayaVistara	Upanga	Sutra	Metaphysics	Logic, syllogism, factors for perceptive, inferential and verbal cognitions, word-meaning and sentence semantic extraction
13.	Purana-s	Upanga	Sloka	Mythology	Epics, fables, legends, ideology, historical accounts, examples, episodes, messages on social and human values
14.	Dharmashastra	Upanga	Sloka	Moral codes	social behaviour, order, harmonious relation ships, character, conduct and rectitude in individual, legal and economic/ businesss activities, various purposes of life, ethics etc.

6 वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः

PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सताम् ।

पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)

https://parankusan.cloudapp.net ✉: pivstrust@gmail.com

चतुर्दश/अष्टादश विद्यास्थानानि

- तस्मात् साङ्गमधीत्यैव ब्रह्मलोके महीयते इति भगवान् पाणिनिः शिक्षायामाह ।
- एवम् वेदचतुष्टय, अङ्गषट्क, उपाङ्गचतुष्टयसहितानि विद्यायाः स्थानानि चतुर्दश सन्ति । एषां धर्मस्थानत्वं सम्यगध्ययनेन धर्मप्राप्तौ उपकारकत्वात् ।
- पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्राङ्गमिश्रिताः ।

वेदाः स्थानानि विद्याया धर्मस्य च चतुर्दश ॥ इति महर्षिणा याज्ञवल्क्येन ।

तदेतत् सङ्गृहीतं महर्षिणा पराशरेणापि –

- अङ्गानि वेदाश्चत्वारो मीमांसा न्यायविस्तरः ।

पुराणं धर्मशास्त्रं च विद्या ह्येताश्चतुर्दश ॥ इति । (वि. पु. ३.६.२७)

- आयुर्वेदो धनुर्वेदो गांधर्वश्चैव ते त्रयः ।

अर्थशास्त्रं चतुर्थं तु विद्या **ह्यष्टादशैव** ताः ॥ (वि. पु. ३.६.२८)

7 वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः

PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सताम् ।

पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)

https://parankusan.cloudapp.net ✉: pivstrust@gmail.com

चतुर्दश विद्यास्थानानि

- भारतीयपरम्परायां सर्वेषां चेतन प्रवृत्तिविशेषाणां विभागः स्तरत्रये कृतः – अनुभव, अध्ययन, कौशलस्तरेषु ।
- उपासनासाधनेन आत्मानुभवः प्रथमस्तरीयः यत्र कोपि व्यवहारो न भवति । केवलमनुभवः ।
- वेद, वेदाङ्ग, उपाङ्गरूप ज्ञानस्रोतसां विद्यास्थानम् अथवा धर्मस्थानम् इति व्यवहारः – अध्ययनसाध्यानि ।
- अत्र उपवेदानामपि अन्तर्भावः श्रीविष्णुपुराणादिषु व्यक्तम् ।
- चतुःषष्टिप्रकारेण भिन्नाः कलाः 'विद्यान्या शिल्पनैपुणम्' इत्युक्ताः करकौशलादयः ।

8 वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः

PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सताम् ।

पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)

https://parankusan.cloudapp.net : pivstrust@gmail.com

चतुर्दश विद्यास्थानानि

- एषु चत्वारः वेदाः ऋक्, यजुस्, साम, अथर्वाख्याः ।
- चतुर्णामपि वेदानां षट् वेदाङ्गानि – शिक्षा (घ्राणम्), व्याकरणम् (मुखम्), छन्दः (पादौ), निरुक्तम् (श्रोत्रम्), ज्यौतिषम् (चक्षुः) तथा कल्पः (हस्तौ) इति ।
- षण्णामपि वेदाङ्गानां चत्वारि उपाङ्गानि – मीमांसा, न्यायविस्तरः, पुराणं तथा धर्मशास्त्रम् इति ।
- उपवेदाः चत्वारः – आयुर्वेदः, धनुर्वेदः, गान्धर्ववेदः तथा स्थापत्यम् इति । एषां योगे अष्टादश विद्यास्थानानि स्युः ।

9 वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः

PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सताम् ।

पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)

https://parankusan.cloudapp.net : pivstrust@gmail.com

चतुर्दश विद्यास्थानानि

- नैषधे महाकाव्ये नलमहाराजस्य सुशिक्षितत्वस्य वर्णनावसरे श्लेषालङ्कारेण पुनरेकं चतुर्दशत्वं विद्यानामुन्नीतम् कविना – अधीति-बोध-आचरण-प्रचारणैः दशाः चतस्रः प्रणयन् उपाधिभिः । चतुर्दशत्वं कृतवान् कुतः स्वयं न वेद्मि विद्यासु चतुर्दशस्वयम् ॥ इति ।
- अत्र विद्यानाम् अध्ययनम्, बोधः, आचरणम् तथा प्रचारणमिति चतस्रः दशाः अवश्यापेक्षिताः इति सूचितम् । अनेन च विद्यास्थानानामेषां धर्मस्थानत्वं सिद्ध्यति । पूर्वोदाहृतश्लोके उत्तरार्धे चतुर्दशसु अयमिति पदच्छेदः ।

10 वेदवारिधिः प. रामानुजाचार्यः

PARANKUSHACHAR INSTITUTE OF VEDIC STUDIES (Regd.), Bengaluru

Knowledge Base

The KnowledgeBase comprises the Sastras of all branches of learning in sastraic literature.

- Three levels of learning are identified, viz. Upasana - Experience (consciousness), Jnana - Knowledge (pure Science) and Kala - Skill (applied science).
- Sastras dealing with these are called Para Vidya, Apara Vidya and Kala. **Para Vidya or Brahma Vidya**, numbering 32 and Nyasa Vidya, deals with meditation and self-realisation on the basis of Upanishad portion of Vedas (scriptural texts). These are elaborated in Brahma Sutras of sage Vyasa.
- The **Sastra**s have classified all knowledge (**Apara Vidya**-s) into **FOURTEEN** subjects of study or **Vidyasthana**s which include the **four *Vedas*** (scriptures), **six** Vedic auxiliary sciences (***Vedangas***) and **four** supplementary subjects (***Upangas***).
- The *angas* and *upangas* of Vedas are used for the proper interpretation of the Vedic texts, which are the sole repository of all knowledge leading to various attainments (material and spiritual).
- The **kalas**, applied Sciences, numbering 64, cover the various fine arts and crafts, classical literature, medicine, engineering, technology, sculpture, architecture, aesthetics, gemology, metallurgy, meteorology ..
- The four **Upa-Vedas** are Ayurveda, DhanurVeda, GandharvaVeda and ArthaSastra/ Sthapatya
- All these also have four phases each, viz. **Learning, Reflecting, Practice and Propagation**.

श्रीमते पराङ्कुशार्यमहादेशिकाय नमः । ऋचः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सताम् ।

पराङ्कुशाचार्य वैदिक अध्ययन संस्था (पञ्जीकृता)

https://parankusan.cloudapp.net ✉: pivstrust@gmail.com

Indic Knowledge Landscape

आहारनिद्राभयमैथुनञ्च सामान्यमेतत् पशुभिः नराणाम् ।
ज्ञानं हि नृणाम् अधिको विशेषः ज्ञानेन हीनः पशुभिः समानः ॥
विद्या नाम नरस्य रूपम् अधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं
विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरूणां गुरुः ।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परा देवता
विद्या राजसु पूज्यते न तु धनं विद्याविहीनः पशुः ॥
यद्यपि बहु नाधीषे पठ पुत्र तथापि व्याकरणम् ।
सकलः शकलो मा भूत् स्वजनः श्वजनः सकृत् शकृत् ॥
काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।
व्यसनेन च मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा ॥
नाच्छादयति कौपीनं न दंशमशकापहम् ।
शुनः पुच्छमिवानर्थं पाण्डित्यं धर्मवर्जितम् ॥

व्याकरणशास्त्र-प्रमेयसङ्ग्रहः

वाक्यम्

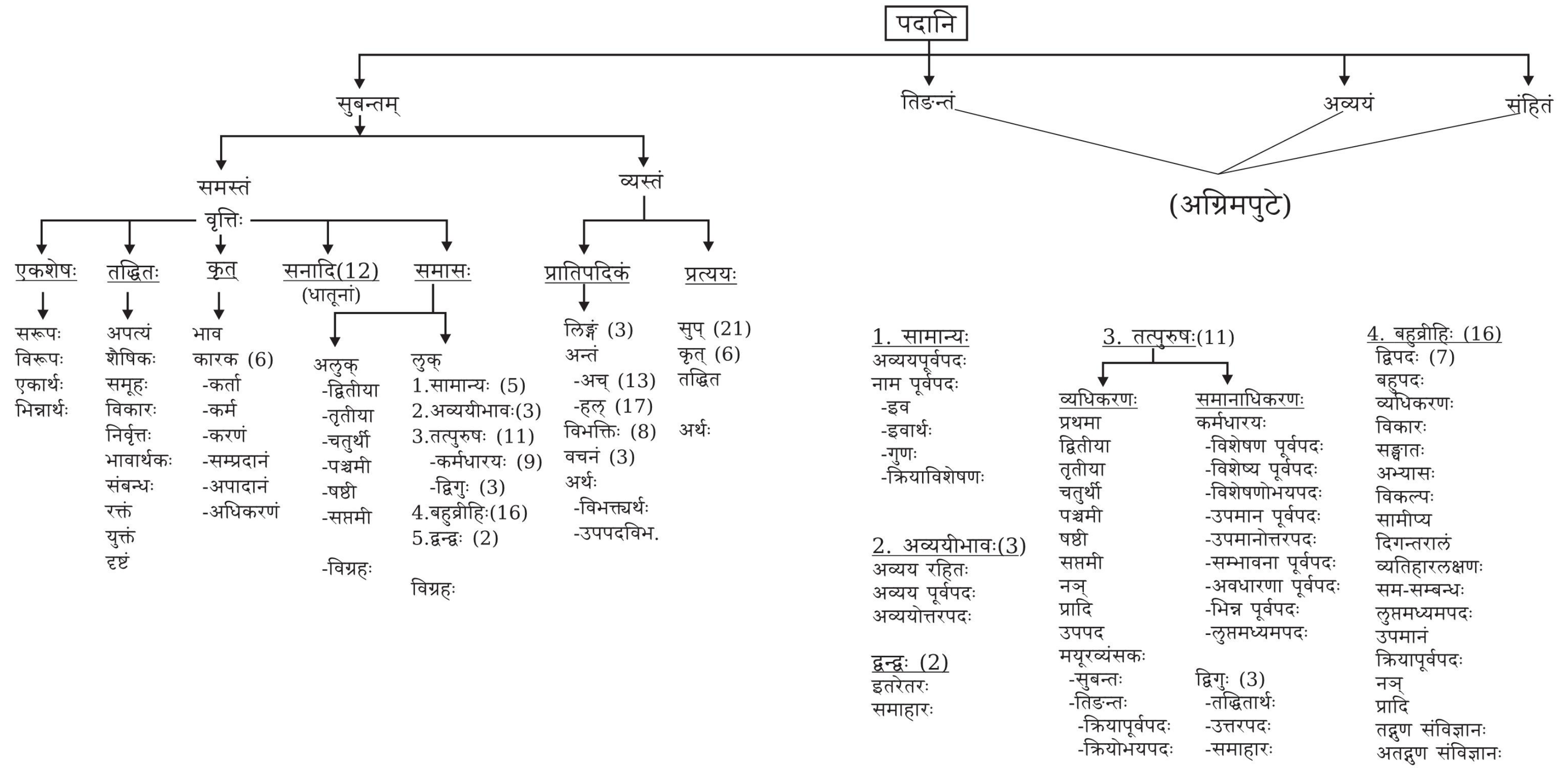

वाक्यम्

पदानि

सुबन्तम् (पूर्वतनपुटे)

तिङन्तं

धातुः (2022)
- (सकर्तृकः)
- गणः10
- स्वरः-3 — उदात्तः, अनुदात्तः, स्वरितः
- इत्
- इट्-3 — सेट्, अनिट्, वेट्
- पदी-3 — परस्मै, आत्मने, उभय
- अकर्मकः
- सकर्मकः
- द्विकर्मकः
- उपसर्गः
- अर्थः

प्रत्ययः
- आख्यातः(18)
- विकरणः(शप्)
- लकाराः(10)
- कृत् (6)
- (कारकः)
- सनादि(12)
  - -सन्
  - -क्यच्
  - -काम्यच्
  - -क्यङ्
  - -क्यष्
  - -आचारक्विप्
  - -णिच्, हेतुमत्
  - -यङ्
  - -यक्
  - -आय
  - -ईयङ्
  - -णिङ्
- पुरुषः (3)
- वचनम् (3)
- यङ्,लुक्
- भाव कर्म
- अर्थः

प्रयोगः (9)
- अकर्मकर्तरि
- सकर्मकर्तरि
- कर्मणि
- द्विकर्मक कर्तरि
- द्विकर्तृक कर्तरि
- द्विकर्तृक कर्मणि
- द्विकर्मक कर्मणि
- कर्म कर्तरि
- भावे

गणाः (10) (विकरणः)
- भ्वादि (अ)
- अदादि (-)
- जुहोत्यादि (-)
- दिवादि (य)
- स्वादि (नु)
- तुदादि (अ)
- रुधादि (न)
- तनादि (उ)
- क्र्यादि (ना)
- चुरादि (अय)

इत्
- लृकारः
- एकारः
- इकारः
- इरितः
- इदितः
- ऋदितः
- ङितः

लकाराः(10)
- लट् (व)
- लिट् (भू)
- लुट् (भ)
- लृट् (भ)
- लेट् (वेद)
- लोट् (आशीः)
- लङ् (भू)
- लिङ् (विधि)
- लुङ् (भू)
- लृङ् (भ)

(व- वर्तमानं)
(भू- भूतं)
(भ- भविष्यत्)

अव्ययं

प्रतिपदोक्तं
- निपाताः
- स्वरादि
- चादि
- प्रादि(+)
- ऊर्यादि
- साक्षात्
- प्रभृत्यादि
- अस्मि
- आह
- आस
- वां
- अर्थः

लाक्षणिकं
- अव्ययीभाव (3)
- कृदन्त (4)
  - -क्त्वा, ल्यप्
  - -तुमुन्, णमुल्
- तद्धितान्त (42)
  - आम्, रिल्
  - वति, आतिः
  - तसिल्,समसण्
  - त्रल्, आरि
  - आत्, आच्
  - ह, रिष्टातिन्
  - दा, धा
  - हिल्, आहि
  - अधुना, धमुञ्
  - दानीं, एधाञ्
  - द्यः, थमुञ्
  - उत्, कृत्वसुच्
  - द्य, सुच्
  - एद्युस्, सुङ्क्
  - द्युस्, शस्
  - थमुः, तसिः
  - एद्यवि, च्विः
  - असिः, डाच्
  - थाल्, त्रा
  - अतसुच्, सातिः
  - अस्तातिलुक्, एनप्

संहितं

- सन्धिः (48)
- अच् (9)
  - -सवर्ण दीर्घः
  - -गुणः
  - -वृद्धिः
  - -अयवादेशः
  - -पूर्वरूपः
  - -पररूपः
  - -यण्
  - -अवङादेशः
- प्रकृतिभावः (9)
- हल् (13)
  - -श्चुत्व
  - -ष्टुत्व
  - -जस्त्व
  - -अनुनासिक
  - -अनुस्वार
  - -परसवर्ण
  - -पूर्वसवर्ण
  - -छत्व
  - -चर्त्व
  - -सत्व
  - -तुगागम
  - -धुडागम
  - -ङमुडागम
- विसर्ग (9)
- स्वादि (8)

- आगमः
- आदेशः
- लोपः

आदेशाः	व्यापाराः
पठ	वाक्य-परामर्शः
लिख	पदशः-विभजनं
उत्पश्य	संहित,समस्त पद विभागः
विभज	सुबन्त,तिङन्त अव्ययानां
सन्धय	पार्थक्येन अर्थग्रहणं
समस्य	वाक्यार्थे अन्वयः
व्यस्य	तात्पर्य निष्कर्षः
वर्णय	आकाङ्क्षा, आसत्तिः,
अन्विहि	योगेयता, अर्थः, प्रकरण अर्थः
परिवर्तय	लिङ्गं,औचित्यं,देशः
बोधय	कालः,उपक्रमः,उपसंहारः,
पूरय	अभ्यासः,फलं
सञ्चिनु	वृत्तिः,अभिधा,लक्षणा,
	प्रभेदाः
	शाब्द-बोधः(त्रिविधः)

पूर्वमीमांसा - कर्मकाण्डः

1) प्रमाणम्
1. विधिः
2. अर्थवादः
3. स्मृतिः
4. नाम

2) कर्मभेदः
1. उपोद्घातः
2. कर्मभेदमानम्
3. तदपवादः
4. प्रयोगभेदः

3) शेषम्
1. श्रुतिः
2. लिङ्गम्
3. वाक्यादि
4. विरोधः
5. प्रतिपत्तिः
6. अनारभ्योक्तिः
7. बह्वर्थाः (बहुप्रकारोपकारकाणि)
8. याजमानानि

4) प्रयुक्तिः
1. प्रधानप्रयोक्तृत्वम्
2. अप्रधानप्रयोक्तृत्वम्
3. फलविचारः
4. जघन्याङ्गचिन्ता

5) क्रमः
1. श्रुत्यादिभिःक्रमः
2. तद्विशेषः
3. वृद्ध्यवृद्धी
4. श्रुत्यादेर्बलिता

6) अधिकारी
1. अधिकारिनिरूपणम्
2. तस्य धर्माः
3. प्रतिनिधिनिरूपणम्
4. पदार्थलोपनम्
5. दीक्षाविचारः
6. सत्रविचारः
7. देयविचारः
8. अग्निविचारः

7) सामान्यातिदेशः
1. प्रत्यक्षवचनातिदेशः
2. तस्य शेषः
3. नाम्नातिदेशः
4. लिङ्गातिदेशः

8) विशेषातिदेशः
1. स्पष्टलिङ्गातिदेशः
2. अस्पष्टलिङ्गातिदेशः
3. प्रबललिङ्गातिदेशः
4. अपवादाः

पूर्वमीमांसा - कर्मकाण्डः

9) ऊहः
1. ऊहविचारारम्भः
2. सपरिकरः सामोहः
3. मन्त्रोहः
4. तत्प्रसङ्गविचारः

10) बाधः
1. द्वारलोपः
2. तद्विस्तारः
3. कार्यैकत्वम्
4. समुच्चयः
5. ग्रहादिविचारः
6. सामविचारः
7. प्रकीर्णविचारः
8. नञर्थविचारः

11) तन्त्रम्
1. उपोद्घातः
2. तन्त्रावापौ
3. तन्त्रविस्तरः
4. आवापविस्तरः

12) प्रसङ्गः(क्तिः)
पशुपुरोडाशसोमादौ
तन्त्रिविचारः
समुच्चयादिकम्
विकल्पतदपवादौ

1-6 प्रकृतिषट्कम्
7-12 विकृतिषट्कम्

पूर्वमीमांसा - देवताकाण्डः

1) स्वरूपम्
1. अनुवषट्कारः
2. वैमृध,पितृ यज्ञाः
3. साकम्प्रस्थायीयम्
4. यूपपादः

2) देवताभेदः
1. इष्टकापादः
2. अवदानपादः
3. प्रैषपादः
4. होमपादः

3) देवतोपासनम्
1. कालपादः
2. अग्निपादः
3. ग्रहपादः
4. वरणपादः

4) हौत्रकः-फलम्
1. सामिधेनी
2. निगदपादः
3. वषट्कारः
4. याज्यापादः

मीमांसाशास्त्रम् - सहस्रन्यायशास्त्रम् - शास्त्र-अध्याय-पाद-अध्यायन्यायसङ्गतयः इत्यादि

अध्यायाः -5, आह्निकानि – 10, प्रकरणानि – 84, सूत्राणि -528

गौतमीयं न्यायशास्त्रम्

- **प्रथमाध्यायः**
  - प्रथमाह्निकम्: सप्रयोजनाभिधेयम्, प्रमाणलक्षणम्, प्रमेयलक्षणम्, न्यायपूर्वाङ्गम्, न्यायसिद्धान्तः, न्यायस्वरूपम्, न्यायोत्तराङ्गम्
  - द्वितीयाह्निकम्: कथा, हेत्वाभासाः, छलम्, पुरुषशक्तिलिङ्ग-दोषसामान्यलक्षणम्
- **द्वितीयाध्यायः**
  - प्रथमाह्निकम्: संशयपरीक्षा, प्रमाणसामान्यपरीक्षा, प्रत्यक्षपरीक्षा, अवयविपरीक्षा, अनुमानपरीक्षा, वर्तमानपरीक्षा, उपमानप्रामाण्यपरीक्षा, शब्दसामान्यपरीक्षा, शब्दविशेषपरीक्षा
  - द्वितीयाह्निकम्: प्रमाणचतुष्ट्वम्, शब्दानित्यत्वम्, शब्दपरिणामः, शब्दशक्तिपरीक्षा
- **तृतीयाध्यायः**
  - प्रथमाह्निकम्: इन्द्रियभेदः, देहभेदः, चक्षुरद्वैतम्, मनोभेदः, अनादिनिधनम्, शरीरपरीक्षा, इन्द्रियपरीक्षा, इन्द्रियनानात्वम्, अर्थपरीक्षा
  - द्वितीयाह्निकम्: बुद्ध्यनित्यत्वम्, क्षणभङ्गः, बुद्धेरात्मगुणत्वम्, बुद्धेरुत्पन्नापवर्गित्वम्, बुद्धेः शरीरगुणभेदः, मनः परीक्षा, शरीरस्यादृष्टनिष्पाद्यत्वम्
- **चतुर्थाध्यायः**
  - प्रथमाह्निकम्: प्रवृत्तिदोषसामान्यपरीक्षा, दोषपरीक्षा, प्रेत्यभावपरीक्षा, शून्यतोपादाननिराकरणम्, ईश्वरोपादानतानिराकरणम्, आकस्मिकत्वनिराकरणम्, सर्वानित्यत्वनिराकरणम्, सर्वनित्यत्वनिराकरणम्, सर्वपृथक्त्वनिराकरणम्, सर्वशून्यतानिराकरणम्, संख्यैकान्तवादनिराकरणम्, फलपरीक्षा, दुःखपरीक्षा, अपवर्गपरीक्षा
  - द्वितीयाह्निकम्: तत्त्वज्ञानोत्पत्तिः, अवयवी, निरवयवम्, बाह्यार्थभङ्गनिराकरणम्, तत्त्वज्ञानविवृद्धिः, तत्त्वज्ञानपालनम्, पञ्चमाध्यायः
- **पञ्चमाध्यायः**
  - प्रथमाह्निकम्: सत्प्रतिपक्षदेशनाभासः, जातिषट्कम्, प्रसङ्गप्रतिदृष्टान्तसमः, अनुत्पत्तिसमः, संशयसमः, प्रकरणसमः, अहेतुसमः, अर्थापत्तिसमः, अविशेषसमः, उपपत्तिसमः, उपलब्धिसमः, अनुपलब्धिसमः, अनित्यसमः, नित्यसमः, कार्यसमः, कथाभासः
  - द्वितीयाह्निकम्: प्रतिज्ञाहेत्वन्तराश्रितनिग्रहस्थान-पञ्चकविशेषलक्षणम्, अभिमतवाक्यार्थाप्रतिपादकनिग्रहस्थानचतुष्टयम्, स्वसिद्धान्तानुरूपप्रयोगाभासनिग्रहस्थानत्रिकम्, पुनरुक्तम्, उत्तरविरोधि निग्रहस्थानचतुष्कम्, दोषनिरूप्यनिग्रहस्थानत्रिकम्, कथकान्योक्तिनिरूप्यनिग्रहस्थानद्वयम्

> प्रमाण-प्रमेय-संशय-प्रयोजन-दृष्टान्त-सिद्धान्तावयव-तर्क-निर्णय-वादजल्प-वितण्डा-हेत्वाभास-च्छल-जाति-निग्रहस्थानानां तत्त्वज्ञानात् निःश्रेयसाधिगमः (न्या. सू. १)

पदार्थाः - तर्कसङ्ग्रहानुसारेण

द्रव्यम्	– पृथिवी, आपः, तेजः, वायुः, आकाशः, कालः, दिक्, आत्मा, मनः – 9
गुणः	– रूप, रस, गन्ध, स्पर्श, संख्या, परिमाण, पृथक्त्व, संयोग, विभाग, परत्व, अपरत्व, गुरुत्व, द्रवत्व, स्नेह, शब्द, बुद्धि, सुख, दुःख, इच्छा, द्वेष, प्रयत्न, धर्म, अधर्म, संस्काराः – 24
कर्म	– उत्क्षेपणम्, अपक्षेपणम्, आकुञ्चनम्, प्रसारणं, गमनम् – 5
सामान्यम्	– परम्, अपरम् – 2
विशेषाः	– नित्यद्रव्यवृत्तयः – अनन्ताः
समवायः	– एकः
अभावः	– प्रागभावः, प्रध्वंसाभावः, अत्यन्ताभावः, अन्योन्याभावः - 4

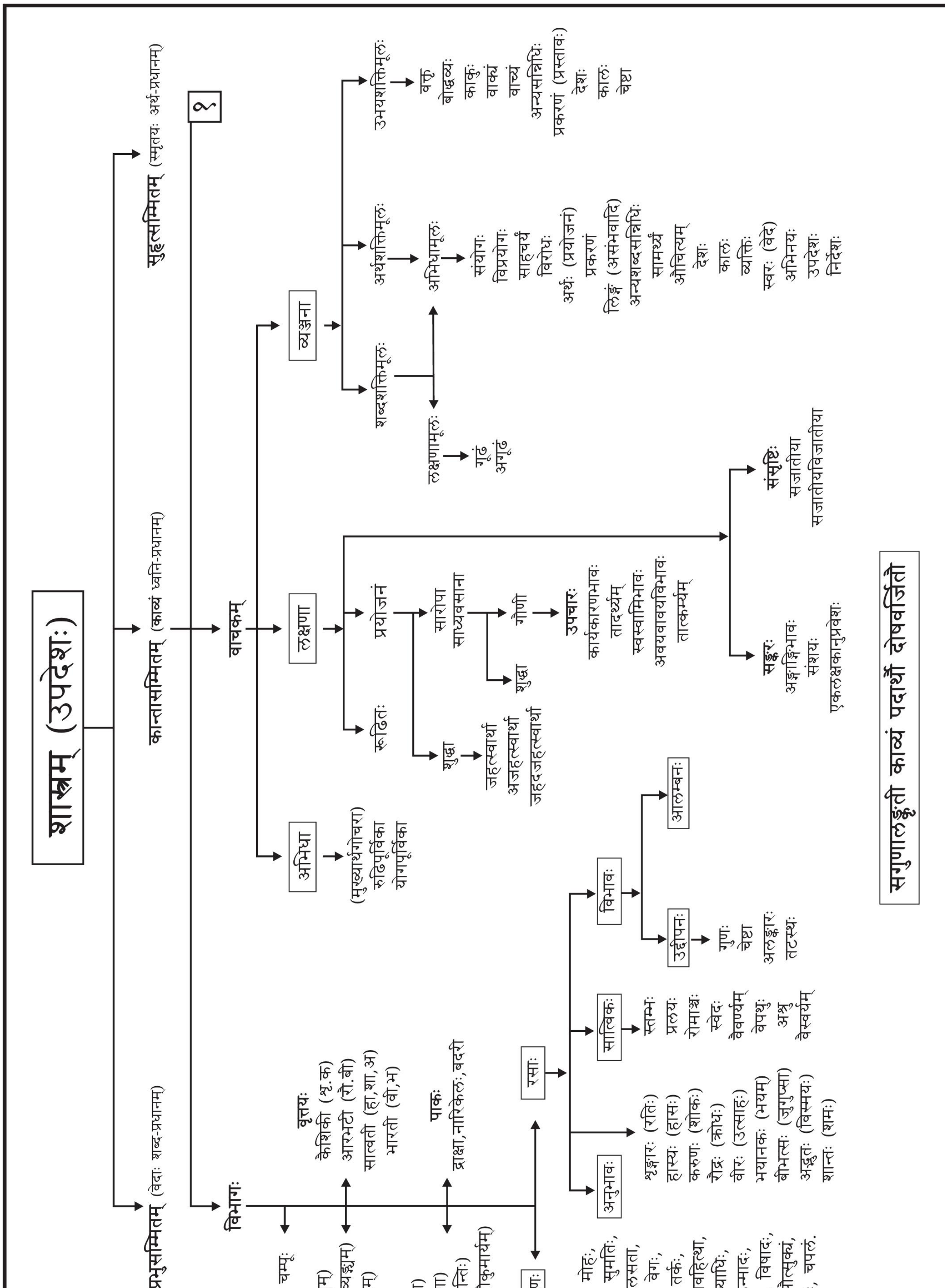

Figures of Speech (with sub-types) of **DESIKA** अलंकारविभागः (सावान्तरविभागः) देशिकः - संस्कृत-व्युत्पत्ति-साधकः - वेदवारिधिः **प. रामानुजः**

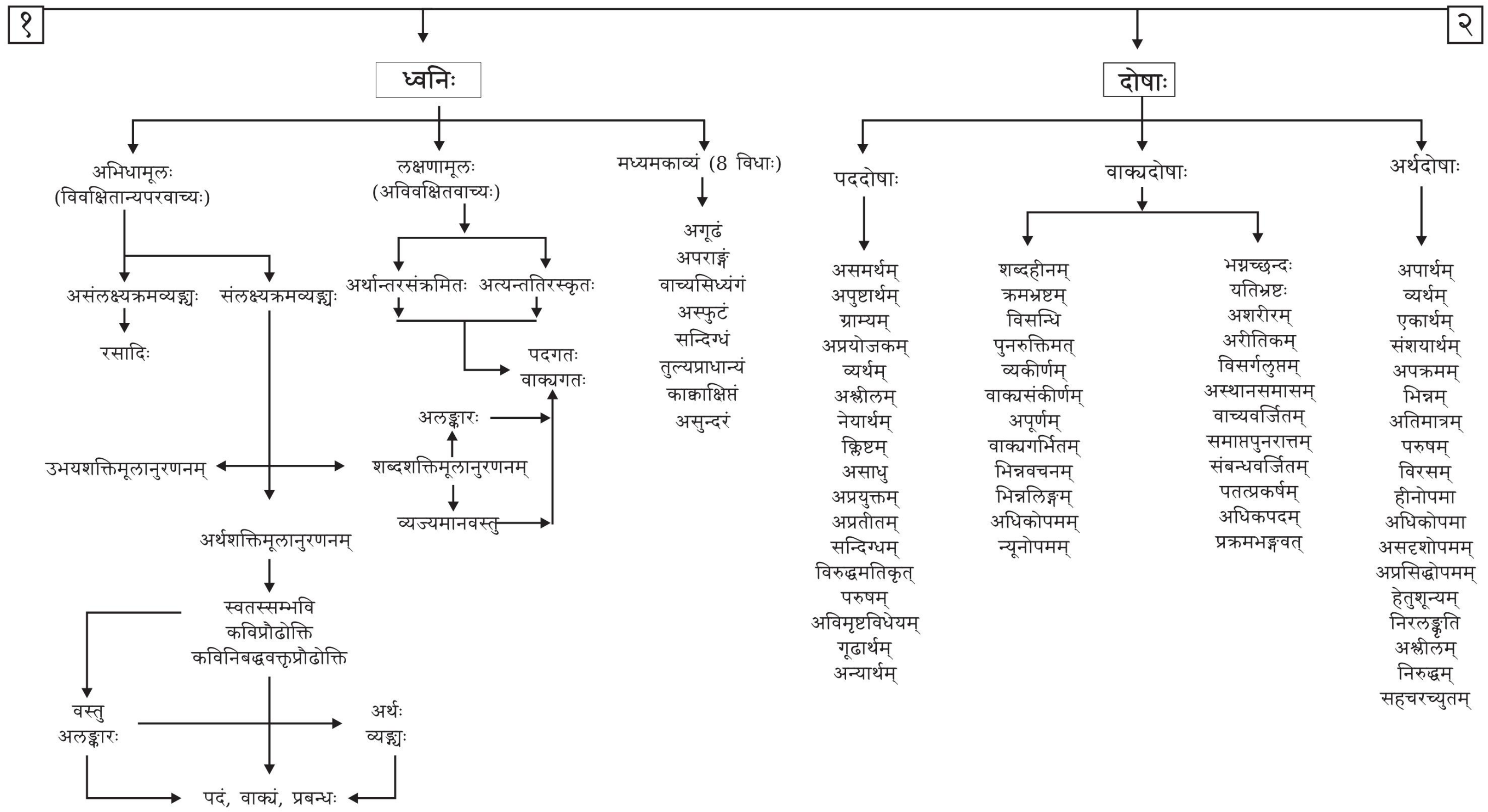

Figures of Speech (with sub-types) of DESIKA अलंकारविभागः (सावान्तरविभागः) देशिकः - संस्कृत-व्युत्पत्ति-साधकः - वेदवारिधिः प. रामानुजः

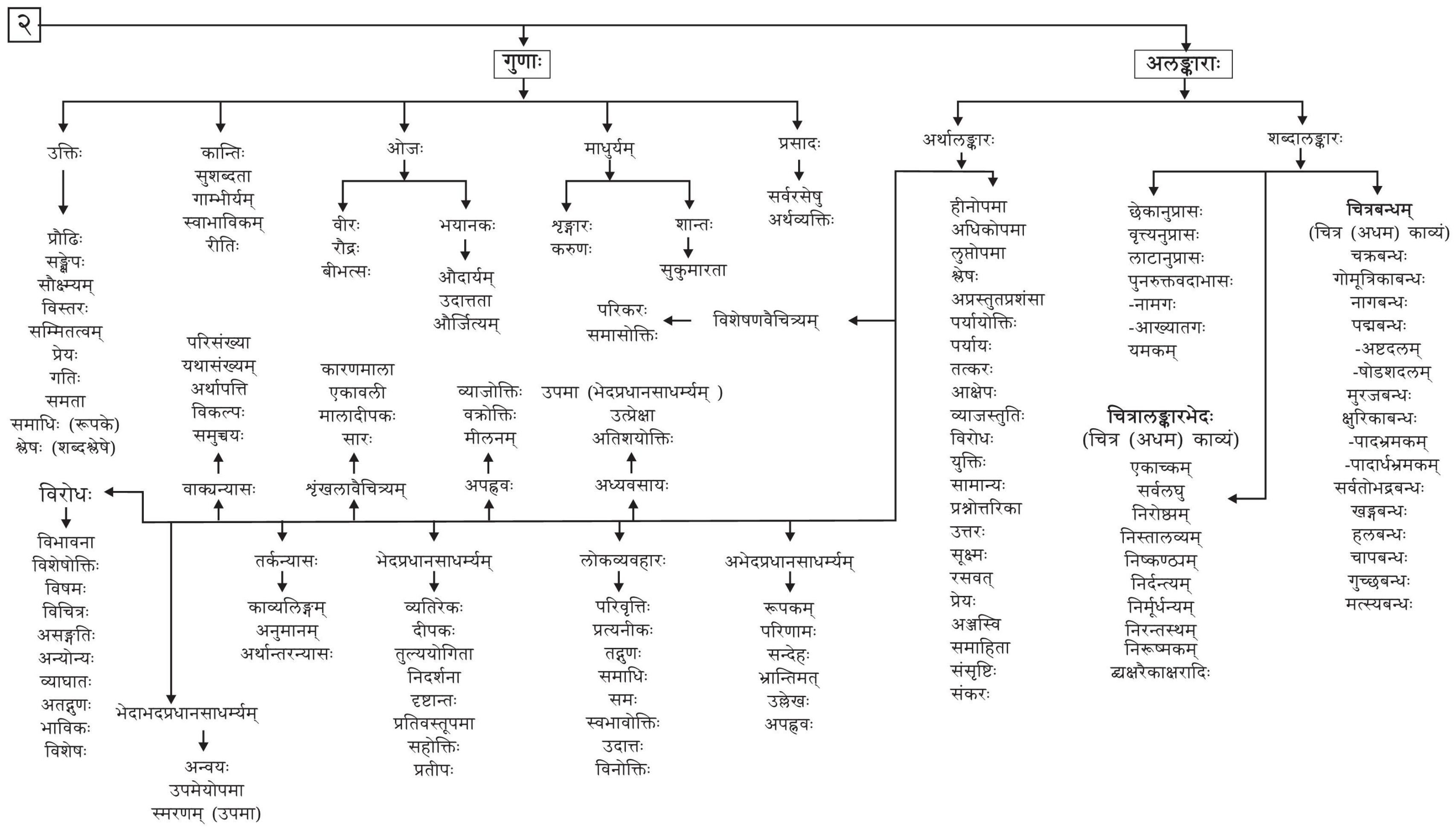

Figures of Speech (with sub-types) of **DESIKA** अलंकारविभागः (सावान्तरविभागः) देशिकः - संस्कृत-व्युत्पत्ति-साधकः - वेदवारिधिः **प. रामानुजः**

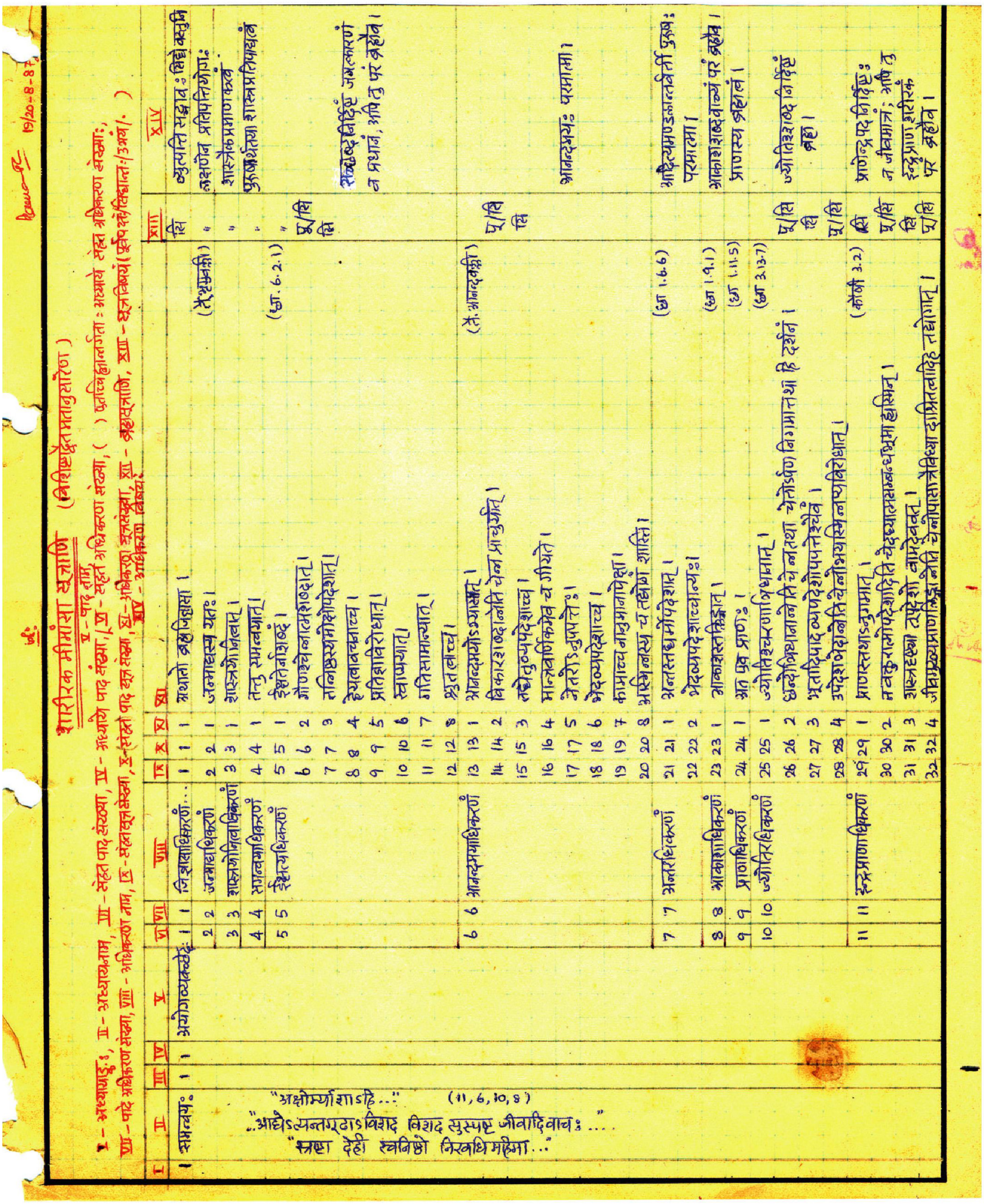

ॐ

19/20-8-87

शारीरक मीमांसा सूत्राणि (विशिष्टाद्वैतमतानुसारेण)

I - अध्यायाङ्कः, II - अध्यायनाम, III - संहत पाद संख्या, IV - अध्याये पाद संख्या, V - पाद नाम, VI - संहत अधिकरण संख्या, ( ) एतच्चिह्नान्तर्गता: अध्याये संहत अधिकरण संख्याः, VII - पादे अधिकरण संख्या, VIII - अधिकरण नाम, IX - संहत सूत्र संख्या, X - संहते पाद सूत्र संख्या, XI - अधिकरण सूत्र संख्या, XII - ब्रह्मसूत्राणि, XIII - सूत्रविषयं (पूर्वपक्षं/सिद्धान्तः/उभयं/.), XIV - अधिकरण विषयः

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		XIII	XIV
1	समन्वयः	1	1	अयोगव्यवच्छेदः	1	1	जिज्ञासाधिकरणं	1	1	1	अथातो ब्रह्मजिज्ञासा ।		सि	व्युत्पत्ति सद्भावः सिद्धे वस्तुनि
					2	2	जन्माद्यधिकरणं	2	2	1	जन्माद्यस्य यतः ।	(तै.भृगुवल्ली)	"	लक्षणेन प्रतिपत्तियोगः
					3	3	शास्त्रयोनित्वाधिकरणं	3	3	1	शास्त्रयोनित्वात् ।		"	शास्त्रैकप्रमाणकत्वं
					4	4	समन्वयाधिकरणं	4	4	1	तत्तु समन्वयात् ।		"	पुरुषार्थतया शास्त्रप्रतिपाद्यत्वं
					5	5	ईक्षत्यधिकरणं	5	5	1	ईक्षतेर्नाशब्दम् ।	(छा. 6.2.1)	"	
								6	6	2	गौणश्चेन्नात्मशब्दात् ।		पू/सि	
								7	7	3	तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात् ।		सि	
								8	8	4	हेयत्वावचनाच्च ।			सच्छब्दनिर्दिष्टं जगत्कारणं
								9	9	5	प्रतिज्ञाविरोधात् ।			न प्रधानं, अपि तु परं ब्रह्मैव ।
								10	10	6	स्वाप्ययात् ।			
								11	11	7	गतिसामान्यात् ।			
								12	12	8	श्रुतत्वाच्च ।			
					6	6	आनन्दमयाधिकरणं	13	13	1	आनन्दमयोऽभ्यासात् ।	(तै.आनन्दवल्ली)		
								14	14	2	विकारशब्दान्नेति चेन्न प्राचुर्यात् ।		पू/सि	
								15	15	3	तद्धेतुव्यपदेशाच्च ।		सि	
								16	16	4	मान्त्रवर्णिकमेव च गीयते ।			
								17	17	5	नेतरोऽनुपपत्तेः ।			आनन्दमयः परमात्मा ।
								18	18	6	भेदव्यपदेशाच्च ।			
								19	19	7	कामाच्च नानुमानापेक्षा ।			
								20	20	8	अस्मिन्नस्य च तद्योगं शास्ति ।			
					7	7	अन्तरधिकरणं	21	21	1	अन्तस्तद्धर्मोपदेशात् ।	(छा 1.6.6)		आदित्यमण्डलान्तर्वर्ती पुरुषः
								22	22	2	भेदव्यपदेशाच्चान्यः ।			परमात्मा ।
					8	8	आकाशाधिकरणं	23	23	1	आकाशस्तल्लिङ्गात् ।	(छा 1.9.1)		आकाशशब्दवाच्यं परं ब्रह्मैव ।
					9	9	प्राणाधिकरणं	24	24	1	अत एव प्राणः ।	(छा 1.11.5)		प्राणस्य ब्रह्मत्वं ।
					10	10	ज्योतिरधिकरणं	25	25	1	ज्योतिश्चरणाभिधानात् ।	(छा 3.13.7)		
								26	26	2	छन्दोऽभिधानान्नेति चेन्न तथा चेतोऽर्पणनिगमात्तथा हि दर्शनं ।		पू/सि	ज्योतिश्शब्द निर्दिष्टं
								27	27	3	भूतादिपादव्यपदेशोपपत्तेश्चैवं ।		सि	ब्रह्म ।
								28	28	4	उपदेशभेदान्नेति चेन्नोभयस्मिन्नप्यविरोधात् ।		पू/सि	
					11	11	इन्द्रप्राणाधिकरणं	29	29	1	प्राणस्तथाऽनुगमात् ।	(कौषी 3.2)	सि	प्राणेन्द्रपद निर्दिष्टः
								30	30	2	न वक्तुरात्मोपदेशादिति चेदध्यात्मसम्बन्धभूमा ह्यस्मिन् ।		पू/सि	न जीवमात्रं; अपि तु
								31	31	3	शास्त्रदृष्ट्या तूपदेशो वामदेववत् ।		सि	इन्द्रप्राण शरीरकं
								32	32	4	जीवमुख्यप्राणलिङ्गान्नेति चेन्नोपासात्रैविध्यादाश्रितत्वादिह तद्योगात् ।		पू/सि	परं ब्रह्मैव ।

"अक्षोभ्योऽशाऽहि..." (11, 6, 10, 8)

"आद्येऽस्मिन्तद्रुढाऽविशद विशद सुस्पष्ट जीवादिवाचः ..."

"स्रष्टा देही स्वनिष्ठो निरवधिमहिमा..."

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
1	समन्वयः	2	2	अत्ययोगव्यवच्छेदः (अस्पष्टजीवादिलिङ्गकः)	12	1 (12)	सर्वत्रप्रसिद्ध्यधिकरणं	33	1	1	सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् । (छा 3.14.1)	सि	
								34	2	2	विवक्षितगुणोपपत्तेश्च ।		
								35	3	3	अनुपपत्तेस्तु न शारीरः ।		
								36	4	4	कर्मकर्तृव्यपदेशाच्च ।		"सर्वं खल्विदं ब्रह्म" इत्युच्यमानं ब्रह्म परमात्मैव ।
								37	5	5	शब्दविशेषात् ।		
								38	6	6	स्मृतेश्च ।		
								39	7	7	अर्भकौकस्त्वात्तद्व्यपदेशाच्च नेति चेन्न निचाय्यत्वादेवं व्योमवच्च ।	पू/सि	
								40	8	8	सम्भोगप्राप्तिरिति चेन्न वैशेष्यात् ।	"	
					13	2 (13)	अत्त्रधिकरणं	41	9	1	अत्ता चराचरग्रहणात् । (कठ 1.2.25)	सि	अत्ता परमात्मैव ।
								42	10	2	प्रकरणाच्च ।		
								43	11	3	गुहां प्रविष्टावात्मानौ हि तद्दर्शनात् ।		
								44	12	4	विशेषणाच्च ।		
					14	3 (14)	अन्तराधिकरणं	45	13	1	अन्तर उपपत्तेः । (छा 7.1.5)		
								46	14	2	स्थानादिव्यपदेशाच्च ।		
								47	15	3	सुखविशिष्टाभिधानादेव च ।		अक्षिपुरुषः परमात्मैव ।
								48	16	4	अत एव च स ब्रह्म ।		
								49	17	5	श्रुतोपनिषत्कगत्यभिधानाच्च ।		
								50	18	6	अनवस्थितेरसंभवाच्च नेतरः ।		
					15	4 (15)	अन्तर्याम्यधिकरणं	51	19	1	अन्तर्याम्यधिदैवाधिलोकादिषु तद्धर्मव्यपदेशात् । (बृ 5.7.22)		अन्तर्यामी परमात्मैव ।
								52	20	2	न च स्मार्तमतद्धर्माभिलापाच्छारीरश्च ।		
								53	21	3	उभयेऽपि हि भेदेनैनमधीयते ।		
					16	5 (16)	अदृश्यत्वादिगुणकाधिकरणं)	54	22	1	अदृश्यत्वादिगुणको धर्मोक्तेः । (मु 1.1.5,6)		अक्षरात् अव्यक्तात् परः यः प्रत्यगात्मा, तस्मादपि परः अक्षरः परमात्मा ।
								55	23	2	विशेषणभेदव्यपदेशाभ्यां च नेतरौ ।		
								56	24	3	रूपोपन्यासाच्च ।		
					17	6 (17)	वैश्वानराधिकरणं	57	25	1	वैश्वानरस्साधारणशब्दविशेषात् । (छा 5.12.18 मु 2.1.4)		
								58	26	2	स्मर्यमाणमनुमानं स्यादिति ।		
								59	27	3	शब्दादिभ्योऽन्तः प्रतिष्ठानाच्च नेति चेन्न तथा दृष्ट्युपदेशादसम्भवात् पुरुषमपि चैनमधीयते ।	पू/सि	
								60	28	4	अत एव न देवता भूतं च ।	सि	
								61	29	5	साक्षादप्यविरोधं जैमिनिः ।		वैश्वानरशब्दवाच्यः परमात्मा ।
								62	30	6	अभिव्यक्तेरित्याश्मरथ्यः ।		
								63	31	7	अनुस्मृतेर्बादरिः ।		
								64	32	8	सम्पत्तेरिति जैमिनिस्तथा हि दर्शयति ।		
								65	33	9	आमनन्ति चैनमस्मिन् ।		
		3	3	अत्ययोगव्यवच्छेदः (स्पष्टजीव…	18	1 (18)	द्युभ्वाद्यधिकरणं	66	1	1	द्युभ्वाद्यायतनं स्वशब्दात् । (मु 2.2.5,6)		द्युभ्वाद्यायतनं परमात्मा ।
								67	2	2	मुक्तोपसृप्यव्यपदेशाच्च ।		

2

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		XIII	XIV
1	समन्वयः	3	3	नदीलिङ्गकः)				68	3	3	नानुमानमतच्छब्दात् प्राणभृच्च ।		सि	
								69	4	4	भेदव्यपदेशात् ।			
								70	5	5	प्रकरणात् ।			
								71	6	6	स्थित्यदनाभ्यां च ।			
					19	2 (19)	भूमाधिकरणं	72	7	1	भूमा सम्प्रसादादध्युपदेशात् ।	(छा 7.14,15)		सत्यशब्द निर्दिष्टं परं
								73	8	2	धर्मोपपत्तेश्च ।			ब्रह्मैव भूमा ।
					20	3 (20)	अक्षराधिकरणं	74	9	1	अक्षरमम्बरान्तधृतेः ।	(बृ 5.8.8)		
								75	10	2	सा च प्रशासनात् ।			प्रधानस्याप्याधारतया
								76	11	3	अन्यभाव व्यावृत्तेश्च ।			निर्दिष्टः अक्षरः परमात्मा ।
					21	4 (21)	ईक्षतिकर्माधिकरणं	77	12	1	ईक्षतिकर्म व्यपदेशात्सः ।	(प्रश्न 5.5, 5.7)		सूरिभिर्दृश्यमानः पुरुषः ।
					22	5 (22)	दहराधिकरणं	78	13	1	दहर उत्तरेभ्यः ।	(छा 8.1)		
								79	14	2	गतिशब्दाभ्यां तथा हि दृष्टं लिङ्गं च ।			
								80	15	3	धृतेश्च महिम्नोऽस्यास्मिन्नुपलब्धेः ।			
								81	16	4	प्रसिद्धेश्च ।			
								82	17	5	इतरपरामर्शात्स इति चेन्नासम्भवात् ।		पू/सि	दहराकाशस्य परमात्मत्वं ।
								83	18	6	उत्तराच्चेदाविर्भूतस्वरूपस्तु ।		सि	
								84	19	7	अन्यार्थश्च परामर्शः ।		"	
								85	20	8	अल्पश्रुतेरिति चेत्तदुक्तं ।		पू/सि	
								86	21	9	अनुकृतेस्तस्य च ।		सि	
								87	22	10	अपि स्मर्यते ।		"	
				*	23	6 (23)	प्रमिताधिकरणं	88	23	1	शब्दादेव प्रमितः ।	(कठ 2.4.12, 2.6.2,16)		सकलजगदीश्वरः अङ्गुष्ठ-
								89	24	2	हृद्यपेक्षया तु मनुष्याधिकारत्वात् ।			प्रमितः परमात्मा ।
					24	7 (24)	देवताधिकरणं	90	25	1	तदुपर्यपि बादरायणः सम्भवात् ।			
								91	26	2	विरोधः कर्मणीति चेन्नानेकप्रतिपत्तेर्दर्शनात् ।		पू/सि	अर्थित्व सामर्थ्ययोः
								92	27	3	शब्द इति चेन्नातः प्रभवात्प्रत्यक्षानुमानाभ्यां ।		"	सम्भवात् देवानामपि
								93	28	4	अत एव च नित्यत्वं ।		सि	आसने अधिकारोऽस्ति ।
								94	29	5	समाननामरूपत्वाच्चावृत्तावप्यविरोधो दर्शनात्स्मृतेश्च ।			
					25	8 (25)	मध्वधिकरणं	95	30	1	मध्वादिष्वसम्भवादनधिकारं जैमिनिः ।	(छा. 3.6.3)	पू	आदित्य वस्वादीनां
								96	31	2	ज्योतिषि भावाच्च ।		"	मध्वादि ब्रह्मविद्यासु
								97	32	3	भावं तु बादरायणोऽस्ति हि ।		सि	अधिकारः ।
					26	9 (26)	अपशूद्राधिकरणं	98	33	1	शुगस्य तदनादरश्रवणात्तदाद्रवणात्सूच्यते हि ।	(छा. 4.2.5)		
								99	34	2	क्षत्रियत्वगतेश्च ।			
								100	35	3	उत्तरत्र चैत्ररथेन लिङ्गात् ।			शूद्रादीनां ब्रह्मविद्यायां
								101	36	4	संस्कारपरामर्शात्तदभावाभिलापाच्च ।			अनधिकारः ।
								102	37	5	तदभाव निर्धारणे च प्रवृत्तेः ।			
								103	38	6	श्रवणाध्ययनार्थ प्रतिषेधात् ।			

3

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
1	समन्वयः	3	3					104	39	7	स्मृतेश्च।	सि	
				*	(23	6 (23)	प्रमिताधिकरणं)	105	40	3	कम्पनात्।		
								106	41	4	ज्योतिर्दर्शनात्।		
					27	10 (27)	अर्थान्तरत्वाधिकरणं	107	42	1	आकाशोऽर्थान्तरत्वादि व्यपदेशात्। (छा 8.14.1)		
								108	43	2	सुषुप्त्युत्क्रान्त्योर्भेदेन।		नामरूपकर्तृत्वश्रवणात्
								109	44	3	पत्यादिशब्देभ्यः।		आकाशः परमात्मा।
		4	4	अन्ययोगव्यवच्छेदः(स्पष्टतरजीवादिलिङ्गकः)	28	1 (28)	आनुमानिकाधिकरणं	110	1	1	आनुमानिकमप्येकेषामिति चेन्न शरीररूपकविन्यस्तगृहीतेर्दर्शयति च।	पू/सि	
								111	2	2	सूक्ष्मं तु तदर्हत्वात्। (कठ 1.3.10)	सि	
								112	3	3	तदधीनत्वादर्थवत्।		अव्यक्तशब्देन शरीरस्य
								113	4	4	ज्ञेयत्वावचनाच्च।		ग्रहणात् न प्रधानं
								114	5	5	वदतीति चेन्न प्राज्ञो हि प्रकरणात्।	पू/सि	अब्रह्मात्मकमभिधीयते।
								115	6	6	त्रयाणामेव चैवमुपन्यासः प्रश्नश्च।	सि	
								116	7	7	महद्वच्च।		
					29	2 (29)	चमसाधिकरणं	117	8	1	चमसवदविशेषात्। (श्वे. 4.2, 4.5)		
								118	9	2	ज्योतिरुपक्रमा तु तथा ह्यधीयत एके।		अजाशब्देन ब्रह्मात्मक
								119	10	3	कल्पनोपदेशाच्च मध्वादिवदविरोधः।		प्रकृतिरेवोच्यते।
					30	3 (30)	संख्योपसंग्रहाधिकरणं	120	11	1	न संख्योपसङ्ग्रहादपि नानाभावादतिरेकाच्च। (बृ 6.4.17 मु 2.2.5)		
								121	12	2	प्राणादयो वाक्यशेषात्।		इन्द्रियाणामाकाशादीनां
								122	13	3	ज्योतिषैकेषामसत्यन्ने।		च ब्रह्माश्रितत्वं।
					31	4 (31)	कारणत्वाधिकरणं	123	14	1	कारणत्वेन चाकाशादिषु यथाव्यपदिष्टोक्तेः। (तै. आन. 1) (छा 6.2.1) (बृ. 3.4.7)		ब्रह्मैककारणत्वं
								124	15	2	समाकर्षात्।		निश्चेतुं शक्यं।
					32	5 (32)	जगद्वाचित्वाधिकरणं	125	16	1	जगद्वाचित्वात्। (कौषी 4.18)		
								126	17	2	जीवमुख्यप्राणलिङ्गान्नेति चेत्तद्व्याख्यातं।	पू/सि	परमात्मैव वेदितव्यतयो-
								127	18	3	अन्यार्थं तु जैमिनिः प्रश्नव्याख्यानाभ्यामपि चैवमेके।	सि	-पदिष्टः।
					33	6 (33)	वाक्यान्वयाधिकरणं	128	19	1	वाक्यान्वयात्। (बृ 6.5.4, 6)		
								129	20	2	प्रतिज्ञासिद्धेर्लिङ्गमाश्मरथ्यः।		द्रष्टव्यतयोक्तः परमात्मा।
								130	21	3	उत्क्रमिष्यत एवंभावादित्यौडुलोमिः।		
								131	22	4	अवस्थितेरिति काशकृत्स्नः।		
					34	7 (34)	प्रकृत्यधिकरणं	132	23	1	प्रकृतिश्च प्रतिज्ञादृष्टान्तानुपरोधात्। (छा. 6.1.3 तैब्रा 2.8.7)		
								133	24	2	अभिध्योपदेशाच्च।		
								134	25	3	साक्षाच्चोभयाम्नानात्।		ब्रह्म न निमित्तकारण
								135	26	4	आत्मकृतेः।		मात्रं; अपि तु उपादान
								136	27	5	परिणामात्।		कारणमपि।
								137	28	6	योनिश्च हि गीयते।		
					35	8 (35)	सर्वव्याख्यानाधिकरण	138	29	1	एतेन सर्वे व्याख्याता व्याख्याताः॥		सर्वे जगत्कारणवादिनः वाक्यविशेषाः ब्रह्मपराः।

4

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
2	अविरोधः	5	1	स्मृतिपादः (स्वपक्षस्थापनं)	36	1	स्मृत्यधिकरणं	139	1	1	स्मृत्यनवकाशदोषप्रसङ्ग इति चेन्नान्यस्मृत्यनवकाशदोषप्रसङ्गात् ।	पू/सि	प्रधानः जगदुपादानत्वे तर्क विरोध परिहारः ।
								140	2	2	इतरेषां चानुपलब्धेः ।	सि	
					37	2	योगप्रत्युक्त्यधिकरणं	141	3	1	एतेन योगः प्रत्युक्तः ।		"
					38	3	विलक्षणत्वाधिकरणं	142	4	1	न विलक्षणत्वादस्य तथात्वं च शब्दात् ।	पू	
								143	5	2	अभिमानिव्यपदेशस्तु विशेषानुगतिभ्यां ।	"	
								144	6	3	दृश्यते तु ।	सि	
								145	7	4	असदिति चेन्न प्रतिषेधमात्रत्वात् ।	पू/सि	
								146	8	5	अपीतौ तद्वत्प्रसङ्गादसमञ्जसं ।	सि	
								147	9	6	न तु दृष्टान्तभावात् ।		"
								148	10	7	स्वपक्षदोषाच्च ।		
								149	11	8	तर्काप्रतिष्ठानादपि ।		
								150	12	9	अन्यथानुमेयमिति चेदेवमप्यनिर्मोक्षप्रसङ्गः ।	पू/सि	
					39	4	शिष्टापरिग्रहाधिकरणं	151	13	1	एतेन शिष्टाऽपरिग्रहा अपि व्याख्याताः ।	सि	"
					40	5	भोक्त्रापत्त्यधिकरणं	152	14	1	भोक्त्रापत्तेरविभागश्चेत् स्याल्लोकवत् ।	पू/सि	"
					41	6	आरम्भणाधिकरणं	153	15	1	तदनन्यत्वमारम्भणशब्दादिभ्यः । (छा 6.1.4)	सि	
								154	16	2	भावे चोपलब्धेः ।		
								155	17	3	सत्त्वाच्चापरस्य ।		
								156	18	4	असद्व्यपदेशान्नेति चेन्न धर्मान्तरेण वाक्यशेषाद्युक्तेः शब्दान्तराच्च ।	पू/सि	"
								157	19	5	पटवच्च ।	सि	
								158	20	6	यथा च प्राणादिः ।		
					42	7	इतरव्यपदेशाधिकरणं	159	21	1	इतरव्यपदेशाद्धिताकरणादिदोषप्रसक्तिः ।	पू	प्रधानः निमित्तकारणत्वे तर्क विरोध परिहारः
								160	22	2	अधिकं तु भेदनिर्देशात् ।	सि	
								161	23	3	अश्मादिवच्च तदनुपपत्तिः ।		
					43	8	उपसंहाराधिकरणं	162	24	1	उपसंहारदर्शनान्नेति चेन्न क्षीरवद्धि ।	पू/सि	"
								163	25	2	देवादिवदपि लोके ।	सि	
					44	9	कृत्स्नप्रसक्त्यधिकरणं	164	26	1	कृत्स्नप्रसक्तिर्निरवयवत्वशब्दकोपो वा ।	पू	
								165	27	2	श्रुतेस्तु शब्दमूलत्वात् ।	सि	
								166	28	3	आत्मनि चैवं विचित्राश्च हि ।		"
								167	29	4	स्वपक्षदोषाच्च ।		
								168	30	5	सर्वोपेता च तद्दर्शनात् ।		
								169	31	6	विकरणत्वान्नेति चेत्तदुक्तं ।	पू/सि	
					45	10	प्रयोजनवत्त्वाधिकरणं	170	32	1	न प्रयोजनवत्त्वात् ।	पू	
								171	33	2	लोकवत्तु लीलाकैवल्यं ।	सि	
								172	34	3	वैषम्यनैर्घृण्ये न सापेक्षत्वात्तथा हि दर्शयति ।		"
								173	35	4	न कर्माविभागादिति चेन्नानादित्वादुपपद्यते चाप्युपलभ्यते च ।	पू/सि	
								174	36	5	सर्वधर्मोपपत्तेश्च ।	सि	

"काष्ठा द्विरद मुनि वसु.." (10,8,7,8)

"स्मृत्यादिकैरक्षति रहितहतिः कार्यता औन्द्रियादेः"

"अपास्त बाधः श्रितापः ख्यात्मादेरिन्द्रियादेरुचित जननकृत्..."

5

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
2	अविरोधः	6	2	तर्कपादः (परपक्षप्रतिक्षेपः)	46	1 (11)	रचनानुपपत्त्यधिकरणं	175	1	1	रचनानुपपत्तेश्च नानुमानं प्रवृत्तेश्च ।	सि	
								176	2	2	पयोऽम्बुवच्चेत्तत्रापि ।	पू/सि	
								177	3	3	व्यतिरेकानवस्थितेश्चानपेक्षत्वात् ।	सि	
								178	4	4	अन्यत्राभावाच्च न तृणादिवत् ।		
								179	5	5	पुरुषाश्मवदिति चेत्तथापि ।	पू/सि	सांख्यपक्षप्रतिक्षेपः।
								180	6	6	अङ्गित्वानुपपत्तेश्च ।	सि	
								181	7	7	अन्यथानुमितौ च ज्ञशक्तिवियोगात् ।		
								182	8	8	अभ्युपगमेऽप्यर्थाभावात् ।		
								183	9	9	विप्रतिषेधाच्चासमञ्जसं ।		
					47	2 (12)	महद्दीर्घाधिकरणं	184	10	1	महद्दीर्घवद्वा ह्रस्वपरिमण्डलाभ्यां ।		
								185	11	2	उभयथाऽपि न कर्मातस्तदभावः ।		
								186	12	3	समवायाभ्युपगमाच्च साम्यादनवस्थितेः ।		
								187	13	4	नित्यमेव च भावात् ।		वैशेषिक प्रतिक्षेपः।
								188	14	5	रूपादिमत्त्वाच्च विपर्ययो दर्शनात् ।		
								189	15	6	उभयथा च दोषात् ।		
								190	16	7	अपरिग्रहाच्चात्यन्तमनपेक्षा ।		
					48	3 (13)	समुदायाधिकरणं	191	17	1	समुदाय उभयहेतुकेऽपि तदप्राप्तिः ।		
								192	18	2	इतरेतरप्रत्ययत्वादुपपन्नमिति चेन्न सङ्घातभावानिमित्तत्वात् ।	पू/सि	
								193	19	3	उत्तरोत्पादे च पूर्वनिरोधात् ।	सि	
								194	20	4	असति प्रतिज्ञोपरोधो यौगपद्यमन्यथा ।		
								195	21	5	प्रतिसंख्याऽप्रतिसंख्यानिरोधाऽप्राप्तिरविच्छेदात् ।		वैभाषिक सौत्रान्तिक प्रतिक्षेपः।
								196	22	6	उभयथा च दोषात् ।		
								197	23	7	आकाशे चाविशेषात् ।		
								198	24	8	अनुस्मृतेश्च ।		
								199	25	9	नासतोऽदृष्टत्वात् ।		
								200	26	10	उदासीनानामपि चैवं सिद्धिः ।		
					49	4 (14)	उपलब्ध्यधिकरणं	201	27	1	नाभाव उपलब्धेः ।		
								202	28	2	वैधर्म्याच्च न स्वप्नादिवत् ।		योगाचारमत प्रतिक्षेपः।
								203	29	3	न भावोऽनुपलब्धेः ।		
					50	5 (15)	सर्वथानुपपत्त्यधिक॰	204	30	1	सर्वथाऽनुपपत्तेश्च ।		माध्यमिकपक्ष प्रतिक्षेपः।
					51	6 (16)	असंभवाधिकरणं	205	31	1	नैकस्मिन्नसम्भवात् ।		
								206	32	2	एवं चात्माकार्त्स्न्यं ।		
								207	33	3	न च पर्यायादप्यविरोधो विकारादिभ्यः ।		आर्हतमत प्रतिक्षेपः।
								208	34	4	अन्त्यावस्थितेश्चोभयनित्यत्वादविशेषः ।		
					52	7 (17)	पाशुपताधिकरणं	209	35	1	पत्युरसामञ्जस्यात् ।		
								210	36	2	अधिष्ठानानुपपत्तेश्च ।		पाशुपत मत प्रतिक्षेपः।

6

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
2	अविरोधः	6	2					211	37	3	करणवच्चेन्न भोगादिभ्यः।	पू/सि	
								212	38	4	अन्तवत्त्वमसर्वज्ञता वा।	सि	
					53	8 (18)	उत्पत्त्यसंभवाधिकरणं	213	39	1	उत्पत्त्यसम्भवात्।	पू	
								214	40	2	न च कर्तुः करणं।	"	पञ्चरात्रागमस्य
								215	41	3	विज्ञानादिभावे वा तदप्रतिषेधः।	सि	अप्रामाण्यशङ्का परिहारः।
								216	42	4	विप्रतिषेधाच्च।	"	
		7	3	वियत्पादः (वियदादीनां कार्यता)	54	1 (19)	वियदधिकरणं	217	1	1	न वियदश्रुतेः। (तै. आन. 1)	पू	
								218	2	2	अस्ति तु।	सि	
								219	3	3	गौण्यसंभवाच्छब्दाच्च।		
								220	4	4	स्याच्चैकस्य ब्रह्मशब्दवत्।		
								221	5	5	प्रतिज्ञाऽहानिरव्यतिरेकात्।		वियदाद्यचेतनानां
								222	6	6	शब्देभ्यः।		तत्तदनुगुणकार्यत्व
								223	7	7	यावद्विकारं तु विभागो लोकवत्।		निर्वाह प्रकार प्रदर्शनं।
								224	8	8	एतेन मातरिश्वा व्याख्यातः।		
								225	9	9	असंभवस्तु सतोऽनुपपत्तेः।		
					55	2 (20)	तेजोऽधिकरणं	226	10	1	तेजोऽतस्तथा ह्याह। (तै. आन. 1)	पू	
								227	11	2	आपः।	"	
								228	12	3	पृथिवी।	"	
								229	13	4	अधिकार रूप शब्दान्तरेभ्यः।	"	
								230	14	5	तदभिध्यानादेव तु तल्लिङ्गात्सः।	सि	— " —
								231	15	6	विपर्ययेण तु क्रमोऽत उपपद्यते च।		
								232	16	7	अन्तरा विज्ञानमनसी क्रमेण तल्लिङ्गादिति चेन्नाविशेषात्।	पू/सि	
								233	17	8	चराचरव्यपाश्रयस्तु स्यात्तद्व्यपदेशोऽभाक्तस्तद्भाव भावित्वात्।	सि	
					56	3 (21)	आत्माधिकरणं	234	18	1	नात्मा श्रुतेर्नित्यत्वाच्च ताभ्यः। (कठ 2.18, छा 6.11.3)		चेतन कार्यत्व निर्वाहः।
					57	4 (22)	ज्ञाधिकरणं	235	19	1	ज्ञोऽत एव। (प्रश्न 4.9)		
								236	20	2	उत्क्रान्ति गत्यागतीनां। (बृ 6.3.30)		
								237	21	3	स्वात्मना चोत्तरयोः।		
								238	22	4	नाणुरतच्छ्रुतेरिति चेन्नेतराधिकारात्।	पू/सि	
								239	23	5	स्वशब्दोन्मानाभ्यां च।	सि	
								240	24	6	अविरोधश्चन्दनवत्।	"	आत्मा ज्ञाता।
								241	25	7	अवस्थितिवैशेष्यादिति चेन्नाभ्युपगमाद्धृदि हि।	पू/सि	
								242	26	8	गुणाद्वाऽऽलोकवत्।	सि	
								243	27	9	व्यतिरेको गन्धवत्तथा हि दर्शयति।		
								244	28	10	पृथगुपदेशात्।		
								245	29	11	तद्गुणसारत्वात्तु तद्व्यपदेशः प्राज्ञवत्।		
								246	30	12	यावदात्मभावित्वाच्च न दोषस्तद्दर्शनात्।		

7

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		XIII	XIV
2	आविरोधः	7	3					247	31	13	पुंस्त्वादिवत्त्वस्य सतोऽभिव्यक्तियोगात् ।		सि	
								248	32	14	नित्योपलब्ध्यनुपलब्धिप्रसङ्गोऽन्यतरनियमो वाऽन्यथा ।			
					58	5 (23)	कर्त्रधिकरणं	249	33	1	कर्ता शास्त्रार्थवत्त्वात् ।			
								250	34	2	उपादानाद्विहारोपदेशाच्च ।			
								251	35	3	व्यपदेशाच्च क्रियायां नचेन्निर्देश विपर्ययः ।			
								252	36	4	उपलब्धिवदनियमः ।			आत्मनः कर्तृत्वं पारमार्थिकं ।
								253	37	5	शक्तिविपर्ययात् ।			
								254	38	6	समाध्यभावाच्च ।			
								255	39	7	यथा च तक्षोभयथा ।			
					59	6 (24)	परायत्ताधिकरणं	256	40	1	परात्तु तच्छ्रुतेः ।			जीवात्मनः परमात्माऽऽयत्तं कर्तृत्वं ।
								257	41	2	कृतप्रयत्नापेक्षस्तु विहितप्रतिषिद्धावैयर्थ्यादिभ्यः ।			
					60	7 (25)	अंशाधिकरणं	258	42	1	अंशो नानाव्यपदेशादन्यथा चापि दाशकितवादित्वमधीयत एके ।	(श्वे 1.9, पु.सू.)		
								259	43	2	मन्त्रवर्णात् ।			
								260	44	3	अपि स्मर्यते ।			
								261	45	4	प्रकाशादिवत्तु नैवं परः ।			
								262	46	5	स्मरन्ति च ।			ब्रह्मणः अपृथक्सिद्ध विशेषणत्वेन जीवः अंशभूतः ।
								263	47	6	अनुज्ञापरिहारौ देहसम्बन्धाज्ज्योतिरादिवत् ।			
								264	48	7	असन्ततेश्चाव्यतिकरः ।			
								265	49	8	आभास एव च ।			
								266	50	9	अदृष्टानियमात् ।			
								267	51	10	अभिसन्ध्यादिष्वपि चैवं ।			
								268	52	11	प्रदेशभेदादिति चेन्नान्तर्भावात् ।		पू/सि	
		8	4	प्राणपादः (अक्षादेः कार्यता)	61	1 (26)	प्राणोत्पत्त्यधिकरणं	269	1	1	तथा प्राणाः ।	(शत.ब्रा 6.1.1)	”	
								270	2	2	गौण्यसंभवात्तत्प्राक् श्रुतेश्च ।		सि	इन्द्रियाणि उत्पद्यन्ते ।
								271	3	3	तत्पूर्वकत्वाद्वाचः ।			
					62	2 (27)	सप्तगत्यधिकरणं	272	4	1	सप्त गतेर्विशेषितत्वाच्च ।	(मु 3.1.8	पू	
								273	5	2	हस्तादयस्तु स्थितेऽतो नैवं ।	बृ 6.4.2)	सि	इन्द्रियाणि एकादश ।
					63	3 (28)	प्राणाणुत्वाधिकरणं	274	6	1	अणवश्च ।	(बृ 3.5.13, 6.4.2)		इन्द्रियाणि अणु परिमाणवान्ति ।
								275	7	2	श्रेष्ठश्च ।			
					64	4 (29)	वायुक्रियाधिकरणं	276	8	1	न वायुक्रिये पृथगुपदेशात् ।	(मु 2.1.3)		
								277	9	2	चक्षुरादिवत्तु तत्सहशिष्ट्यादिभ्यः ।			
								278	10	3	अकरणत्वाच्च न दोषस्तथा हि दर्शयति ।			
								279	11	4	पञ्चवृत्तिर्मनोवत् व्यपदिश्यते ।			
					65	5 (30)	श्रेष्ठाणुत्वाधिकरणं	280	12	1	अणुश्च ।	(मु 2.1.3, बृ 6.4.2)		मुख्यप्राणोऽप्यणुरेव ।
					66	6 (31)	ज्योतिराद्यधिष्ठानाधिकरणं	281	13	1	ज्योतिराद्यधिष्ठानं तु तदामननात्प्राणवता शब्दात् ।	(बृ 5.7.22)		जीवस्य अग्न्यादिदेवतानां च प्राणविषयमधिष्ठानं परमात्माधीनं ।
								282	14	2	तस्य च नित्यत्वात् ।			

8

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		XIII	XIV
2	अविरोधः	8	4		67	7 (32)	इन्द्रियाधिकरणं	283	15	1	त इन्द्रियाणि तद्व्यपदेशादन्यत्र श्रेष्ठात् ।		सि	मुख्यप्राणव्यतिरिक्तान्येव इन्द्रियाणि ।
								284	16	2	भेदश्रुतेर्वैलक्षण्याच्च ।			
					68	8 (33)	संज्ञामूर्तिकॢप्त्यधिकरणं	285	17	1	संज्ञामूर्तिकॢप्तिस्तु त्रिवृत्कुर्वत उपदेशात् ।	(छा 6.3.2)		त्रिवृत्करणसमानकर्तृकं
								286	18	2	मांसादि भौमं यथाशब्दमितरयोश्च ।			नामरूपव्याकरणं न चतुर्मुख
								287	19	3	वैशेष्यात्तु तद्वादस्तद्वादः ॥			कर्तृकं, अपितु परमात्मकर्तृकं ।
3	उपासना (साधनं)	9	1	वैराग्यपादः (जीवगतदोषाः)	69	1	तदन्तरप्रतिपत्त्यधिकरणं	288	1	1	तदन्तरप्रतिपत्तौ रंहति संपरिष्वक्तः प्रश्ननिरूपणाभ्यां ।	(छा 5.3, 5.9)		
								289	2	2	त्र्यात्मकत्वात्तु भूयस्त्वात् ।			
								290	3	3	प्राणगतेश्च ।			देहान्तरं गच्छन् जीवः
								291	4	4	अग्न्यादिश्रुतेरिति चेन्न भाक्तत्वात् ।		पू/सि	भूतसूक्ष्मैः संसृष्ट एव
								292	5	5	प्रथमेऽश्रवणादिति चेन्न ता एव ह्युपपत्तेः ।		"	गच्छति ।
								293	6	6	अश्रुतत्वादिति चेन्नेष्टादिकारिणां प्रतीतेः ।		"	
								294	7	7	भाक्तं वाऽनात्मवित्त्वात्तथा हि दर्शयति ।		सि	
					70	2	कृतात्ययाधिकरणं	295	8	1	कृतात्ययेऽनुशयवान्दृष्टस्मृतिभ्यां यथेतमनेवं च ।	(छा. 5.10)		
								296	9	2	चरणादिति चेन्न तदुपलक्षणार्थेति कार्ष्णाजिनिः ।		पू/सि	स्वर्गात् भोक्तव्यफल
								297	10	3	आनर्थक्यमिति चेन्न तदपेक्षत्वात् ।		"	कर्मसहित एवावरोहति ।
								298	11	4	सुकृतदुष्कृते एवेति तु बादरिः ।		सि	
					71	3	अनिष्टादिकार्यधिकरणं	299	12	1	अनिष्टादिकारिणामपि च श्रुतं ।	(कौषी. 1, छा 5.10.3)	पू	
								300	13	2	संयमने त्वनुभूयेतरेषामारोहावरोहौ तद्गतिदर्शनात् ।		"	
								301	14	3	स्मरन्ति च ।		"	
								302	15	4	अपि सप्त ।		"	
								303	16	5	तत्रापि तद्व्यापारादविरोधः ।		"	पापिनां न चन्द्रप्राप्तिः ।
								304	17	6	विद्याकर्मणोरिति तु प्रकृतत्वात् ।		सि	
								305	18	7	न तृतीये तथोपलब्धेः ।			
								306	19	8	स्मर्यतेऽपि च लोके ।			
								307	20	9	दर्शनाच्च ।			
								308	21	10	तृतीयशब्दावरोधः संशोकजस्य ।			
					72	4	तत्स्वाभाव्यापत्त्यधि.	309	22	1	तत्स्वाभाव्यापत्तिरुपपत्तेः ।	(छा 5.10.5)		जीवस्य आकाशादि साद्दृश्यापत्तिः
					73	5	नातिचिराधिकरणं	310	23	1	नातिचिरेण विशेषात् ।	(छा. 5.10.6)		आकाशादितः ईषद्विलंबेन निष्क्रमति ।
					74	6	अन्याधिष्ठिताधिकरणं	311	24	1	अन्याधिष्ठिते पूर्ववदभिलापात् ।	(छा 5.10.6,7)		
								312	25	2	अशुद्धमिति चेन्न शब्दात् ।		पू/सि	अन्याधिष्ठितेषु व्रीह्यादि
								313	26	3	रेतःसिग्योगोऽथ ।		सि	शरीरेषु संश्लेषमात्रं ।
								314	27	4	योनेः शरीरं ।		"	
		10	2	उभयलिङ्गपादः (परमात्मगुणाः)	75	1 (7)	सन्ध्याधिकरणं	315	1	1	सन्ध्ये सृष्टिराह हि ।	(बृ 6.3.10, कठ 2.5.8)	पू	
								316	2	2	निर्मातारं चैके पुत्रादयश्च ।		"	स्वाप्नसृष्टिः परमात्म
								317	3	3	मायामात्रं तु कार्त्स्न्येनानभिव्यक्तस्वरूपत्वात् ।		सि	कर्तृकैव ।
								318	4	4	पराभिध्यानात्तु तिरोहितं ततो ह्यस्य बन्धविपर्ययौ ।		"	

"ऊर्ध्वद्रि तत्वातिशङ्करी.." (6,8,26,15)

" दोषाऽदोषौ तृतीये भवभृदितरयोः भक्तिरङ्गानि च.."

"..संसृतौ तन्त्रवाही निर्दोषत्वादिरम्यः बहुभजनपदं स्वाहिकर्मप्रसाद्यः.."

१

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		XIII	XIV
3	उपासना	10	2	उभयलिङ्गपादः				319	5	5	देहयोगाद्वा सोऽपि ।		सि	
								320	6	6	सूचकश्च हि श्रुतेराचक्षते च तद्विदः।			
					76	2 (8)	तदभावाधिकरणं	321	7	1	तदभावो नाडीषु तच्छ्रुतेरात्मनि च ।	(छा 8.6.3 6.8.1 बृ 4.1.19)		समुच्चयेनैव हिता पुरीतत् परमात्मनां जीवसुषुप्तिस्थानत्व
								322	8	2	अतः प्रबोधोऽस्मात् ।			
					77	3 (9)	कर्मानुस्मृत्यधिकरणं	323	9	1	स एव तु कर्मानुस्मृति शब्द विधिभ्यः।	(छा 8.10.2)		सुषुप्त एव स्वापादुत्तिष्ठति ।
					78	4 (10)	मुग्धाधिकरणं	324	10	1	मुग्धेऽर्धसंपत्तिः परिशेषात् ।			मूर्छावस्था जाग्रदादिभिन्ना
					79	5 (11)	उभयलिङ्गाधिकरणं	325	11	1	न स्थानतोऽपि परस्योभयलिङ्गं सर्वत्र हि ।	(छा 8.1.5)		
								326	12	2	भेदादिति चेन्न प्रत्येकमतद्वचनात् ।		पू/सि	
								327	13	3	अपि चैवमेके ।		सि	
								328	14	4	अरूपवदेव हि तत्प्रधानत्वात् ।			
								329	15	5	प्रकाशवच्चावैयर्थ्यात् ।			
								330	16	6	आह च तन्मात्रम् ।			तत्तद्देहेष्ववस्थानादपि परमात्मनो न दोषस्पर्शः।
								331	17	7	दर्शयति चाथो अपि स्मर्यते ।			
								332	18	8	अत एव चोपमा सूर्यकादिवत् ।			
								333	19	9	अम्बुवदग्रहणात्तु न तथात्वं ।			
								334	20	10	वृद्धिह्रासभाक्त्वमन्तर्भावादुभयसामञ्जस्यादेवं दर्शनाच्च ।			
								335	21	11	प्रकृतैतावत्त्वं हि प्रतिषेधति ततो ब्रवीति च भूयः।			
								336	22	12	तदव्यक्तमाह हि ।			
								337	23	13	अपि संराधने प्रत्यक्षानुमानाभ्यां ।			
								338	24	14	प्रकाशादिवच्चावैशेष्यं प्रकाशश्च कर्मण्यभ्यासात् ।			
								339	25	15	अतोऽनन्तेन तथा हि लिङ्गम् ।			
					80	6 (12)	अहिकुण्डलाधिकरणं	340	26	1	उभयव्यपदेशात्त्वहिकुण्डलवत् ।		पू	
								341	27	2	प्रकाशाश्रयवद्वा तेजस्त्वात् ।		"	प्रपञ्चः ब्रह्मणः विशेषण-तया अंशभूतः।
								342	28	3	पूर्ववद्वा ।		सि	
								343	29	4	प्रतिषेधाच्च ।		"	
					81	7 (13)	पराधिकरणं	344	30	1	परमतस्सेतून्मानसम्बन्ध भेद व्यपदेशेभ्यः।	(छा 8.4.1 श्वे 6.19,3.9)	पू	
								345	31	2	सामान्यात्तु ।		सि	
								346	32	3	बुद्ध्यर्थः पादवत् ।			ब्रह्मणः उत्कृष्टं प्राप्यं च अन्यन्न ।
								347	33	4	स्थानविशेषात्प्रकाशादिवत् ।			
								348	34	5	उपपत्तेश्च ।			
								349	35	6	तथाऽन्यप्रतिषेधात् ।			
								350	36	7	अनेन सर्वगतत्वमायाम शब्दादिभ्यः।			
					82	8 (14)	फलाधिकरणं	351	37	1	फलमत उपपत्तेः।			
								352	38	2	श्रुतत्वाच्च ।			परमात्मैव सकलकर्म-फलप्रदः।
								353	39	3	धर्मं जैमिनिरत एव ।		•	
								354	40	4	पूर्वं तु बादरायणो हेतुव्यपदेशात् ।			

10

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
3	उपासना	॥	3	गुणोपसंहारः	83	1 (15)	सर्ववेदान्तप्रत्ययाधिकरणं	355	1	1	सर्ववेदान्तप्रत्ययं चोदनाद्यविशेषात् ।	सि	चोदनाया अविशिष्टत्वात्,
								356	2	2	भेदान्नेति चेदेकस्यामपि ।	पू/सि	ध्येयैक्यात् अविशेष पुनः
								357	3	3	स्वाध्यायस्य तथात्वे हि समाचारेऽधिकाराच्च सववच्च तन्नियमः ।	सि	श्रवणादेः प्रतिपत्तृ भेद
								358	4	4	दर्शयति च ।		निबन्धनत्वाच्च न विद्या भेदः।
								359	5	5	उपसंहारोऽर्थाभेदाद्विधिशेषवत्समाने च ।		(वैश्वानर विद्या)
					84	2 (16)	अन्यथात्वाधिकरणं	360	6	1	अन्यथात्वं शब्दादिति चेन्नाविशेषात् । (बृ 3.3.1	पू*	←
								361	7	2	न वा प्रकरणभेदात्परोवरीयस्त्वादिवत् । छा 1.2.1)	सि	(उद्गीथ विद्या)
								362	8	3	संज्ञातश्चेत्तदुक्तमस्ति तु तदपि ।	पू/सि	रूपभेदाद्विद्या भेदः।
								363	9	4	व्याप्तेश्च समञ्जसं ।	सि	
					85	3 (17)	सर्वाभेदाधिकरणं	364	10	1	सर्वाभेदादन्यत्रेमे । (छा 5.1.1 कौ.)		प्राण विद्याऽभेदः।
					86	4 (18)	आनन्दाद्यधिकरणं	365	11	1	आनन्दादयः प्रधानस्य । (तै. आन)		
								366	12	2	प्रियशिरस्त्वाद्यप्राप्तिरुपचयापचयौ हि भेदे ।		
								367	13	3	इतरे त्वर्थसामान्यात् ।		आनन्दादयः पञ्च स्वरूप
								368	14	4	आध्यानाय प्रयोजनाभावात् ।		निरूपक धर्माः सर्वास्वपि
								369	15	5	आत्मशब्दाच्च ।		ब्रह्म विद्यासु अनुसन्धेयाः।
								370	16	6	आत्मगृहीतिरितरवदुत्तरात् ।		
								371	17	7	अन्वयादिति चेत् स्यादवधारणात् ।	पू/सि	
					87	5 (19)	कार्याख्यानाधिकरणं	372	18	1	कार्याख्यानादपूर्वम् । (बृ 5.1.14)		प्राण विद्या - अपां वासस्त्वानुसन्धानं
					88	6 (20)	समानाधिकरणं	373	19	1	समान एवं चाभेदात् । बृ 6.1, अग्निर.		शाण्डिल्य विद्यैक्यं ।
					89	7 (21)	सम्बन्धाधिकरणं	374	20	1	सम्बन्धादेवमन्यत्रापि । (बृ 7.5.1, 7.4.2)	पू	व्याहृति विद्या,- विद्या (रूप) भेदः
								375	21	2	न वा विशेषात् ।	सि	(आदित्ये अक्षिणि च अहः
								376	22	3	दर्शयति च ।	"	अहं इति व्याहृति शरीरकं ब्रह्म)
					90	8 (22)	सम्भृत्यधिकरणं	377	23	1	संभृतिद्युव्याप्त्यपि चातः । (राणायनीय कठ 1.2.25)		स्थान भेदाद्व्यवस्था ।
					91	9 (23)	पुरुषविद्याधिकरणं	378	24	1	पुरुषविद्यायामपि चेतरेषामनाम्नानात् । (छा. 3.16.7 तै. नारा. 64)		फल भेदाद्विद्या भेदः ।
					92	10 (24)	वेधाद्यधिकरणं	379	25	1	वेधाद्यर्थभेदात् ।		शान्तिपाठस्याध्ययनाङ्गत्वं ।
					93	11 (25)	हान्यधिकरणं	380	26	1	हानौ तूपायनशब्दशेषत्वात्कुशाच्छन्दस्स्तुत्युपगानवत्तदुक्तं । (कौषी 1.4 शाट्या छा. 8.13.1)		पुण्यपापयोः हानिसंक्रमणं चिन्तनं ।
					94	12 (26)	साम्परायाधिकरणं	381	27	1	साम्पराये तर्तव्याभावात्तथा ह्यन्ये । (छा 8.13.1)		
								382	28	2	छन्दत उभयाविरोधात् ।		
								383	29	3	गतेरर्थवत्त्वमुभयथाऽन्यथा हि विरोधः ।		कृत्स्नकर्मणां देहवियोग
								384	30	4	उपपन्नस्तल्लक्षणार्थोपलब्धेर्लोकवत् ।		-काल एव नाशः।
								385	31	5	यावदधिकारमवस्थितिराधिकारिकाणां ।		
					95	13 (27)	अनियमाधिकरणं	386	32	1	अनियमस्सर्वेषामविरोधश्शब्दानुमानाभ्यां । (बृ 8.2.15 छा 5.10.1)		अर्चिरादिगतिः सर्वविद्यासमा।
					96	14 (28)	अक्षरध्यधिकरणं	387	33	1	अक्षरधियां त्ववरोधस्सामान्यतद्भावाभ्यामौपसदवत्तदुक्तं । (बृ 5.8.8 मु 1.1.5)		हेयप्रत्यनीकत्वस्य सर्व-
								388	34	2	इयदामननात् ।		ब्रह्मविद्यानुयायित्वं ।
					97	15 (29)	अन्तरत्वाधिकरणं	389	35	1	अन्तरा भूतग्रामवत्स्वात्मनोऽन्यथा भेदानुपपत्तिरिति चेन्नोपदेशवत् । (बृ 5.4 5.5)	पू/सि	उषस्ति कहोल विद्या -
								390	36	2	व्यतिहारो विशिंषन्ति हीतरवत् ।	सि	(विद्यैक्यं)

॥

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		XIII	XIV
3	उपासना	11	3	गुणोपसंहारः				391	37	3	सैव हि सत्यादयः।		सि	
					98	16 (30)	कामाद्यधिकरणं	392	38	1	कामादीतरत्र तत्र चाऽऽयतनादिभ्यः।	(छा 8.1 बृ 6.4.21)		दहरविद्यैक्यं -
								393	39	2	आदरादलोपः।			
								394	40	3	उपस्थितेऽतस्तद्वचनात्।			
					99	17 (31)	तन्निर्धारणानियमाधि	395	41	1	तन्निर्धारणानियमस्तद्दृष्टेः पृथग्घ्यप्रतिबन्धः फलं।	(छा 1.1)		उद्गीथाद्युपासनस्य नोपा
					100	18 (32)	प्रदानाधिकरणं	396	42	1	प्रदानवदेव तदुक्तं।	(छा 8.1.6)		चिन्तनरूपभेदः दान नियम प्रतिगुणं गुणोपसंहारः (दहरः)
					101	19 (33)	लिङ्गभूयस्त्वाधिकर	397	43	1	लिङ्गभूयस्त्वात्तद्धि बलीयस्तदपि।	(तै नारा 11,12)		नारायणानुवाक विचारः।
					102	20 (34)	पूर्वविकल्पाधिकरणं	398	44	1	पूर्वविकल्पः प्रकरणात्स्यात् क्रियामानसवत्।		पू	
								399	45	2	अतिदेशाच्च।		″	
								400	46	3	विद्यैव तु निर्धारणाद्दर्शनाच्च।		सि	
								401	47	4	श्रुत्यादिबलीयस्त्वाच्च न बाधः।			मनश्चिदादयो विद्या-
								402	48	5	अनुबन्धादिभ्यः प्रज्ञान्तरपृथक्त्ववद्दृष्टश्च तदुक्तं।			-मयक्रत्वङ्गभूताः।
								403	49	6	न सामान्यादप्युपलब्धेर्मृत्युवन्न हि लोकापत्तिः।			
								404	50	7	परेण च शब्दस्य ताद्विध्यं भूयस्त्वात्त्वनुबन्धः।			
					103	21 (35)	शरीरे भावाधिकरणं	405	51	1	एक आत्मनः शरीरे भावात्।		पू	सर्वासु परविद्यासु
								406	52	2	व्यतिरेकस्तद्भावभावित्वान्न तूपलब्धिवत्।		सि	प्रत्यगात्मा शुद्धावस्थ उपास्यः
					104	22 (36)	अङ्गावबद्धाधिकरणं	407	53	1	अङ्गावबद्धास्तु न शाखासु हि प्रतिवेदं।	(छा 1.1)		सर्वासु शाखासु उद्गीथो
								408	54	2	मन्त्रादिवद्वाऽविरोधः।			पासनानि भवन्त्येव।
					105	23 (37)	भूम्नःज्यायस्त्वाधिकर	409	55	1	भूम्नः क्रतुवज्ज्यायस्त्वं तथा हि दर्शयति।	(छा 5.12.2)		सामस्त्येनैव वैश्वानर भजनं
					106	24 (38)	शब्दादिभेदाधिकरणं	410	56	1	नाना शब्दादिभेदात्।			सद्विद्यादहरविद्यादयो भिन्नाः
					107	25 (39)	विकल्पाधिकरणं	411	57	1	विकल्पोऽविशिष्टफलत्वात्।			मोक्षार्थानां ब्रह्मविद्यानां
								412	58	2	काम्यास्तु यथाकामं समुच्चीयेरन्न वा पूर्वहेत्वभावात्।			विकल्प एव।
					108	26 (40)	यथाश्रयभावाधिकरणं	413	59	1	अङ्गेषु यथाश्रयभावः।	(छा 1.1 4.12.10)	पू	
								414	60	2	शिष्टेश्च।		″	
								415	61	3	समाहारात्।		″	उद्गीथोपासनस्य
								416	62	4	गुणसाधारण्यश्रुतेश्च।		″	क्रतुष्वनियमः।
								417	63	5	न वा तत्सहभावाश्रुतेः।		सि	
								418	64	6	दर्शनाच्च।			
		12	4	अङ्गपादः	109	1 (41)	पुरुषार्थाधिकरणं	419	1	1	पुरुषार्थोऽतश्शब्दादिति बादरायणः।	(छा 2.13.1)		
								420	2	2	शेषत्वात्पुरुषार्थवादो यथाऽन्येष्विति जैमिनिः।		पू	
								421	3	3	आचारदर्शनात्।		″	
								422	4	4	तच्छ्रुतेः।		″	
								423	5	5	समन्वारम्भणात्।		″	कर्माङ्गकाले उपासनात्
								424	6	6	तद्वतो विधानात्।		″	पुरुषार्थावाप्तिः।
								425	7	7	नियमात्।		″	
								426	8	8	अधिकोपदेशात्तु बादरायणस्यैवं तद्दर्शनात्।		सि	

12

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		XIII	XIV
3	उपासना	12	4	अङ्ग.पादः				427	9	9	तुल्यं तु दर्शनं।		सि	
								428	10	10	असार्वत्रिकी।			
								429	11	11	विभागः शतवत्।			
								430	12	12	अध्ययनमात्रवतः।			
								431	13	13	नाविशेषात्।			
								432	14	14	स्तुतयेऽनुमतिर्वा।			
								433	15	15	कामकारेण चैके।			
								434	16	16	उपमर्दं च।			
								435	17	17	ऊर्ध्वरेतस्सु च शब्दे हि।			
								436	18	18	परामर्शं जैमिनिरचोदनाच्चापवदति हि।			
								437	19	19	अनुष्ठेयं बादरायणस्साम्यश्रुतेः।			
								438	20	20	विधिर्वा धारणवत्।			
					110	2 (42)	स्तुतिमात्राधिकरणं	439	21	1	स्तुतिमात्रमुपादानादिति चेन्नापूर्वत्वात्।	(छा 1.1.3)	पू/सि	उद्गीथे रसतमत्वदृष्टिविधिः
								440	22	2	भावशब्दाच्च।		सि	
					111	3 (43)	पारिप्लवाधिकरणं	441	23	1	पारिप्लवार्था इति चेन्न विशेषितत्वात्।	(छा 6.1.1)	पू/सि	उपाख्यानानि विद्याशेषभूतानि।
								442	24	2	तथा चैकवाक्योपबन्धात्।		सि	
					112	4 (44)	अग्नीन्धनाद्यधिकरणं	443	25	1	अत एव चाग्नीन्धनाद्यनपेक्षा।	(छा 2.23, 5.10, बृ 6.4.22, कठ 1.2.15)		यत्यादीनो ब्रह्मविद्याग्निनिरपेक्षा
					113	5 (45)	सर्वापेक्षाधिकरणं	444	26	1	सर्वापेक्षा च यज्ञादिश्रुतेरश्ववत्।	(बृ 6.4.22)		विद्या यज्ञाद्याश्रमविहितापेक्षा
					114	6 (46)	शमदमाद्यधिकरणं	445	27	1	शमदमाद्युपेतस्स्यात् तथाऽपि तु तद्विधेस्तदङ्गतया तेषामप्यवश्यानुष्ठेयत्वात्।	(बृ 6.4.23)		गृहस्थैः शमदमाद्यनुष्ठेयानि
					✓ 115	7 (47)	सर्वान्नानुमत्यधिकरणं	446	28	1	सर्वान्नानुमतिश्च प्राणात्यये तद्दर्शनात्।	(छा 5.2.1, 7.26.2)		विदुषामपि सर्वान्नानुमतिः प्राणात्यय एव।
								447	29	2	अबाधाच्च।			
								448	30	3	अपि स्मर्यते।			
								449	31	4	शब्दश्चातोऽकामकारे।			
					116	8 (48)	विहितत्वाधिकरणं	450	32	1	विहितत्वाच्चाऽऽश्रमकर्मापि।	(बृ 6.4.22, तै नारा. 62)		केवलाश्रमिणां मुमुक्षूणां च अनुष्ठेया यज्ञादयः।
								451	33	2	सहकारित्वेन च।			
								452	34	3	सर्वथाऽपि तत्रोभयलिङ्गात्।			
								453	35	4	अनभिभवं च दर्शयति।			
					117	9 (49)	विधुराधिकरणं	454	36	1	अन्तरा चापि तु तद्दृष्टेः।	(बृ 6.4.22, प्रश्न 1.10)		विधुराद्यनाश्रमिणां ब्रह्मविद्याऽधिकारोऽस्ति।
								455	37	2	अपि स्मर्यते।			
								456	38	3	विशेषानुग्रहश्च।			
								457	39	4	अतस्त्वितरज्ज्यायो लिङ्गाच्च।			
					118	10 (50)	तद्भूताधिकरणं	458	40	1	तद्भूतस्य तु नातद्भावो जैमिनेरपि नियमात्तद्रूपाभावेभ्यः।	(छा 2.23.1)		नैष्ठिकाद्याश्रमभ्रष्टानां तु नाधिकारः।
								459	41	2	न चाधिकारिकमपि पतनानुमानात्तदयोगात्।			
								460	42	3	उपपूर्वमपीत्येके भावमशनवत्तदुक्तं।			
								461	43	4	बहिस्तूभयथाऽपि स्मृतेराचाराच्च।			
					✓ 119	11 (51)	स्वाम्यधिकरणं	462	44	1	स्वामिनः फलश्रुतेरित्यात्रेयः।		पू	उद्गीथोपासनं -(070)

13

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		XIII	XIV
3	उपासना	12	4					463	45	2	आर्त्विज्यमित्यौडुलोमिः तस्मै हि परिक्रीयते ।		सि	ऋत्विजैव कर्तव्यं ।
					120	12 (52)	सहकार्यधिकरणं	464	46	1	सहकार्यन्तरविधिः पक्षेण तृतीयं तद्वतो विध्यादिवत् ।	(बृ 5.5.1)		बाल्य पाण्डित्य मौनत्रयं ब्रह्मकारि ।
								465	47	2	कृत्स्नभावात्तु गृहिणोपसंहारः ।			
								466	48	3	मौनवदितरेषामप्युपदेशात् ।			
					121	13 (53)	अनाविष्काराधिकरणं	467	49	1	अनाविष्कुर्वन्नन्वयात् ।	(बृ 5.5.1)		बाल्यं स्वमहिमानाविष्करणेन
					122	14 (54)	ऐहिकाधिकरणं	468	50	1	ऐहिकमप्रस्तुतप्रतिबन्धे तद्दर्शनात् ।	(छा 1.1.10)		ऐहिकफलविद्यासु फलानियमः ।
					123	15 (55)	मुक्तिफलाधिकरणं	469	51	1	एवं मुक्तिफलानियमस्तदवस्थावधृतेस्तदवस्थावधृतेः ॥	–		मुक्तेरप्येवं ।
4	फलाध्यायः ".. अश्रैरङ्गैः प्रयाजैरिह भवति रसैः पाद्गीति प्रबन्धः" (11,11,5,6) ".. उपासाऽऽरोहप्रभावोत्क्रमसरणि फलान्यत्निमे चिन्तितानि" ".. पापाच्छेद्, ब्रह्मनाडीगतिकृद् अतिवहन् साम्यदश्चात्र वेद्यः"	13	1	आवृत्तिपादः	124	1	आवृत्त्यधिकरणं	470	1	1	आवृत्तिरसकृदुपदेशात् ।	(तै. भान, कठ 3.15)		उपासनमसकृदावृत्तौ
								471	2	2	लिङ्गाच्च ।			
					125	2	आत्मोपासनाधिकरणं	472	3	1	आत्मेति तूपगच्छन्ति ग्राहयन्ति च ।	(बृ 3.4.10)		उपासित्रा स्वात्मत्वेन ब्रह्मोपास्यम्
					126	3	प्रतीकाधिकरणं	473	4	1	न प्रतीके न हि सः ।	(छा 3.18.1, 7.1.5)		निकृष्टेषूत्कृष्ट बुद्धिः कार्या ।(मनः देवता)
								474	5	2	ब्रह्मदृष्टिरुत्कर्षात् ।			
					127	4	आदित्यादिमत्यधिकर	475	6	1	आदित्यादिमतयश्चाङ्ग उपपत्तेः ।	(छा 1.3.1)		उद्गीथादौ आदित्यादिदृष्टिः
					128	5	आसीनाधिकरणं	476	7	1	आसीनस्सम्भवात् ।			
								477	8	2	ध्यानाच्च ।			
								478	9	3	अचलत्वं चापेक्ष्य ।			आसीनेनैवोपासनमनुष्ठेयं ।
								479	10	4	स्मरन्ति च ।			
								480	11	5	यत्रैकाग्रता तत्राविशेषात् ।			
					129	6	आप्रयाणाधिकरणं	481	12	1	आप्रयाणात्तत्रापि हि दृष्टं ।	(छा 8.15.1)		आमरणादनुवर्तनीयं ।
					130	7	तदधिगमाधिकरणं	482	13	1	तदधिगम उत्तरपूर्वाघयोरश्लेषविनाशौ तद्व्यपदेशात् ।	(छा 4.14, 5.24)		पूर्वोत्तरयोः पापयोर्विनाशाश्लेषौ ।
					131	8	इतराधिकरणं	483	14	1	इतरस्याप्येवमसंश्लेषः पाते तु ।	(छा 8.14, मौ 1.4)		" सुकृतयोरपि ।
					132	9	अनारब्धकार्याधिक.	484	15	1	अनारब्धकार्ये एव तु पूर्वे तदवधेः ।	(छा 5.24.3)		फलदानाप्रवृत्ते पुण्यपापे नश्यतः
					133	10	अग्निहोत्राद्यधिकरणं	485	16	1	अग्निहोत्रादि तु तत्कार्यायैव तद्दर्शनात् ।	(बृ 6.4.22)		अग्निहोत्रादिके नित्यनैमित्तिके कर्म तत्फलमनिच्छतापि
								486	17	2	अतोऽन्यापि ह्येकेषामुभयोः ।			अनुष्ठेयमेव ।
								487	18	3	यदेव विद्ययेति हि ।			
					134	11	इतरक्षपणाधिकरणं	488	19	1	भोगेन त्वितरे क्षपयित्वाऽथ सम्पद्यते ।			प्रारब्धकर्मणः एकशरीरावसान नियमो न ।
		14	2	उत्क्रान्तिपादः	135	1 (12)	वागधिकरणं	489	1	1	वाङ्मनसि दर्शनाच्छब्दाच्च ।	(छा 8.6.3)		वागिन्द्रियं मनसा संयुज्यते ।
								490	2	2	अत एव सर्वाण्यनु ।			
					136	2 (13)	मनोऽधिकरणं	491	3	1	तन्मनः प्राण उत्तरात् ।	(छा 6.8.6, 6.6.5)		मनसः प्राणेन संयोगमात्रं ।
					137	3 (14)	अध्यक्षाधिकरणं	492	4	1	सोऽध्यक्षे तदुपगमादिभ्यः ।	(बृ 6.3.38, 6.4.2)		प्राणः जीवेन सम्पद्यते ।
					138	4 (15)	भूताधिकरणं	493	5	1	भूतेषु तच्छ्रुतेः ।	(छा 6.8.6)		सजीवः प्राणः भूतान्तर
								494	6	2	नैकस्मिन् दर्शयतो हि ।			संसृष्टतेजसा संपद्यते ।
					139	5 (16)	आसृत्युपक्रमाधिकरणं	495	7	1	समाना चासृत्युपक्रमादमृतत्वं चानुपोष्य ।	(कठ 2.6.14,16)		
								496	8	2	तदापीतेः संसारव्यपदेशात् ।			इयमुत्क्रान्तिः विद्वदविदुषोः
								497	9	3	सूक्ष्मं प्रमाणतश्च तथोपलब्धेः ।			नाडीप्रवेशात् प्राक् समाना ।
								498	10	4	नोपमर्देनातः ।			

14

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
4	फलं	14	2					499	11	5	अस्त्यैव चोपपत्तेरूष्मा ।	सि	
								500	12	6	प्रतिषेधादिति चेन्न शारीरात्स्पष्टो ह्येकेषां ।	पू / सि	
								501	13	7	स्मर्यते च ।	सि	
					140	6 (17)	परसम्पत्त्यधिकरणं	502	14	1	तानि परे तथा ह्याह । (छा 6.8.6)		जीवसंयुक्तानि तेजःप्रभृति भूतानि परमात्मनि संपद्यन्ते। परे संयोगमात्रं ; न लयः।
					141	7 (18)	अविभागाधिकरणं	503	15	1	अविभागो वचनात् ।		
					142	8 (19)	तदोकोऽधिकरणं	504	16	1	तदोकोग्रज्वलनं तत्प्रकाशितद्वारः विद्यासामर्थ्यात्तच्छेषगत्यनुस्मृतियोगाच्च- -हार्दानुगृहीतश्शताधिकया । (कठ 2.6.16, बृ 6.4)		प्रकाशितद्वारया मूर्धन्य- नाड्यैव निष्क्रामति ।
					143	9 (20)	रश्म्यधिकरणं	505	17	1	रश्म्यनुसारी । (छा 8.6.5)		
					144	10 (21)	निशाधिकरणं	506	18	1	निशि नेति चेन्न सम्बन्धस्य यावद्देहभावित्वाद्दर्शयति च ।	पू / सि	निशि मृतस्यापि ब्रह्मप्राप्तिः
					✓ 145	11 (22)	दक्षिणायनाधिकरणं	507	19	1	अतश्चायनेऽपि दक्षिणे । (तै.नारा.64, छा 5.10.5)	सि	दक्षिणायनमृतस्यापि ब्रह्मप्राप्तिरस्ति ।
								508	20	2	योगिनः प्रति स्मर्यते स्मार्ते चैते ।		
		15	3	गतिपादः	146	1 (23)	अर्चिराद्यधिकरणं	509	1	1	अर्चिरादिना तत्प्रथितेः ।		अर्चिरादिनैकेनैव सर्वे गच्छन्ति
					147	2 (24)	वाय्वधिकरणं	510	2	1	वायुमब्दादविशेषविशेषाभ्यां । (बृ 8.1.15, कौषी 1.3)		संवत्सरादित्यमध्ये वायुः।
					148	3 (25)	वरुणाधिकरणं	511	3	1	तटितोऽधि वरुणस्सम्बन्धात् । (कौषी 1.3, बृ 8.2.15)		तटितोऽनन्तरं वरुणादीनां स्थितिः।
					149	4 (26)	आतिवाहिकाधिकरणं	512	4	1	आतिवाहिकास्तल्लिङ्गात् । (छा 4.15.5, कौषी 1.3)		अर्चिरादिकाः आतिवाहिकाः
								513	5	2	वैद्युतेनैव ततस्तच्छ्रुतेः ।		
					150	5 (27)	कार्याधिकरणं	514	6	1	कार्यं बादरिरस्य गत्युपपत्तेः । (छा 4.15.5)	पू	
								515	7	2	विशेषितत्वाच्च ।	"	
								516	8	3	सामीप्यात्तु तद्व्यपदेशः ।	"	
								517	9	4	कार्यात्यये तदध्यक्षेण सहातः परमभिधानात् ।	"	प्रतीकोपासकव्यतिरिक्ता- -नेव आतिवाहिकगणो नयति ।
								518	10	5	स्मृतेश्च ।	"	
								519	11	6	परं जैमिनिर्मुख्यत्वात् ।		
								520	12	7	दर्शनाच्च ।		
								521	13	8	न च कार्ये प्रत्यभिसन्धिः ।		
								522	14	9	अप्रतीकालम्बनान्नयतीति बादरायण उभयथा च दोषात्तत्क्रतुश्च ।	सि	
								523	15	10	विशेषञ्च दर्शयति ।	•	
		16	4	मुक्तिपादः	151	1 (28)	संपद्याविर्भावाधिकरणं	524	1	1	सम्पद्याविर्भावः स्वेन शब्दात् । (छा 8.15.2)		
								525	2	2	मुक्तः प्रतिज्ञानात् ।		मुक्तः स्वाभाविकरूपेण आविर्भवति ।
								526	3	3	आत्मा प्रकरणात् ।		
					152	2 (29)	अविभागेन दृष्टत्वाधि॰	527	4	1	अविभागेन दृष्टत्वात् । (तै.आन.1, छा 8.12.2)		मुक्तः स्वात्मानं परमात्माऽपृथक्सिद्धत्वेनानुभवति।
					✓ 153	3 (30)	ब्राह्माधिकरणं	528	5	1	ब्राह्मेण जैमिनिरुपन्यासादिभ्यः । (बृ 6.5.13, छा 8.1.5)	•	ज्ञानस्वरूपेण अपहतपाप्मत्वादिधर्मवत्त्वेन चाविर्भवति।
								529	6	2	चिति तन्मात्रेण तदात्मकत्वादित्यौडुलोमिः ।	"	
								530	7	3	एवमप्युपन्यासात् पूर्वभावादविरोधं बादरायणः ।	सि	
					154	4 (31)	सङ्कल्पाधिकरणं	531	8	1	सङ्कल्पादेव तच्छ्रुतेः । (छा 8.12.2, 8.2.1)		प्रयत्नान्तरानपेक्षं संकल्पादेव मुक्तस्येष्टार्थप्राप्तिः।
								532	9	2	अत एव चानन्याधिपतिः ।		
					155	5 (32)	अभावाधिकरणं	533	10	1	अभावं बादरिराह ह्येवं । (छा 8.12.2, 7.26.2)	•	

15

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
4	फलं	16	4	मुक्तिपादः				534	11	2	भावं जैमिनिर्विकल्पामननात् ।	•	
								535	12	3	द्वादशाहवदुभयविधं बादरायणोऽतः ।	सि	
								536	13	4	तन्वभावे सन्ध्यवदुपपत्तेः ।		मुक्तः कदाचित्सतनुः
								537	14	5	भावे जाग्रद्वत् ।		कदाचिदतनुश्च भवति ।
								538	15	6	प्रदीपवदावेशस्तथा हि दर्शयति ।		
								539	16	7	स्वाप्ययसम्पत्त्योरन्यतरापेक्षमाविष्कृतं हि ।		
					156	6 (33)	जगद्व्यापारवर्जाधिकरण	540	17	1	जगद्व्यापारवर्जं प्रकरणादसन्निहितत्वाच्च ।		
								541	18	2	प्रत्यक्षोपदेशादिति चेन्नाधिकारिकमण्डलस्थोक्तेः ।	पू/छि	
								542	19	3	विकारावर्ति च तथा हि स्थितिमाह ।	सि	मुक्तस्य जगत्स्रष्टृत्वं
								543	20	4	दर्शयतश्चैवं प्रत्यक्षानुमाने ।		नास्ति, ब्रह्मणा समं
								544	21	5	भोगमात्रसाम्यलिङ्गाच्च ।		भोगमात्रे साम्यमस्ति ।
								545	22	6	अनावृत्तिश्शब्दादनावृत्तिश्शब्दात् ॥		
	अधिकृतिगणना चिन्मयी ब्रह्मकाण्डे ↑							↑ सौत्री संख्या शुभाशीः					

16

श्रीरङ्गक्षेत्रे दशावतारसन्निधौ श्रीमदहोबिलमठे 44पट्टे मूर्धाभिषिक्तानां श्रीवण्शठकोप श्री वेदान्तदेशिक-यतीन्द्रमहादेशिकानां जयन्तीसन्दर्भे (1987) समायोजित-मालोलविद्वत्सभायां बहुभिः विद्वद्भिः प्रस्तुताः वेदान्त-विचाराः प्रस्तुतिसमकालं विषयप्रश्नोत्तररूपेण अन्येषां मार्गदर्शनाय स्युः इति दैनन्दिनक्रमेण सङ्गृहीताः -

26/8 ① ~~जिज्ञासाधिकरणं~~ जन्माद्यधिकरणं - प्राप्यत्वेन प्रापकत्वेन च निरूपितं ब्रह्म किं लक्षणं - जगज्जन्मादिकारणत्वं
लक्षणं - इतरव्यावृत्त्यर्थं - तत् ब्रह्मशब्देनैव कृतमिति - आक्षेपे किं लक्ष्यतावच्छेदकत्वमेव लक्ष्यत्वं ?
विशेष्यमात्रे ब्रह्माणि लक्षिते पर्याप्तं इति - स्वरूपमात्रं लक्ष्यमिति। न चाभिन्ननिमित्तोपादानत्वार्थं, नाप्युभयलिङ्गत्वार्थं, प्रकृत्यधिकरणे कथ्यमानत्वात् →
न च विशिष्ट, उपलक्षिते वा - इति स्वरूपनिरूपकमात्रं (सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म) →
जिज्ञास्य ब्रह्मण एवात्र लक्षणमुच्यते → न तु ब्रह्मस्वरूपमात्रस्य | तापत्रयातुरैरमृतत्वाय स एव जिज्ञास्यः
अनिरूपितस्वरूपविशेषणं ब्रह्म स्वरूपनिरूपकधर्मैः उपास्यं ब्रह्मेति। कथं ध्येयः कारणन्तु ध्येयः →
सत्यत्वाद्युक्तौ - मुक्तज्ञानेऽतिव्याप्तिः - अतः कारणत्वं अपेक्षितं। स्वरूपमात्रस्य कर्तृत्वं नास्ति।

② लिङ्गभूयस्त्वाधिकरणं - अत्र नारायणानुवाकात् ~~किं~~ क-गुणः अत्र गुणोपसंहारात् तयोभावविद्ययाविषयः ? नारायणत्वमिति ?
अधिकरणमनुत्थाप्यं आक्षेपे - दहरस्य ध्येयत्वे दहरस्य नारायणत्वे च सिद्धे - एकत्रोक्तानां गुणानां अन्यत्रस्थत्वेऽप्युपसंहार-
नियमादिति। अत्र → नैवं। तर्हि - अपहतपाप्मत्वादीनां अपि एवमेव (यद् दहरे अष्टगुणोपेतं इतीयर्थं)।
अत्र नारायणत्वं किं रूपं - (प्रकरणात् पूर्वपक्षः, लिङ्गात् सिद्धान्तः) अत्र लिङ्गशब्दं किमर्थं ? वाक्य (लिङ्ग) परं -
न तु मीमांसा प्रकरण (लिङ्ग) मीमांसा। न्याय लिङ्गानि नात्र प्रसक्तानि। वाचकानि →
नार्थसामर्थ्यरूपं अत्र लिङ्गं → ज्ञापकमेव -

③ ईक्षतिकर्माधिकरणं - ईक्षतिकर्मव्यपदेशात् ध्यायति कर्मापि स एवेति। अत्र संशयः ध्यायति कर्मण्येव। तत
अन्तरिक्षलोके - पुरिशयं ब्रह्मलोकादधस्तात् स्थितं -
उपास्यं किं - शब्दमात्रं वा ? स्वर्थभूतं वा ? भाष्ये - त्रिमात्रप्रणवेनोपासीतस्य → उपनिषदि - अक्षरेण परमपुरुषमभिध्या-करणतृतीया
यीत - इति सहयोगे तृतीया - उच्चारणेन सह ध्यायीत →
कुतः लिङ्ग (करणकर्म) व्यत्यासः भाष्यकारेण कृतः ? एकद्वित्रिमात्रेणापि प्रणवेन ध्यायतिकर्म परमात्मैव।

④ ज्ञान्यधिकरणं - यथैव - जिज्ञासाधिकरणं
तिरोधानानुपपत्तिः अविद्यया ब्रह्म उत्पत्तिप्रतिबन्धो वा नाशो वा - नाद्यः - अनुत्पाद्यत्वात् - अतः स्वरूपनाश एव स्यात्।
पराभिध्यानात्तु तिरोहितं - जीवस्य सधर्मकत्वात् - धर्मतिरोधिः - गुणाष्टकं - नैसर्गिकं - अनुत्पाद्यत्वात् - तत्रापि
धर्मभूतज्ञानस्य व्यापकत्वात् - संकोचविकासौ कथं अङ्गीक्रियेते आश्रयादन्यतो वृत्तेः —

⑤ जिज्ञासाधिकरणं परमार्थः जगन्मिथ्यात्वानुमान निरासः (जिज्ञासाधिकरणं) अपरमार्थः व्या बाधात् जगत् - मिथ्या - विवर्तमानत्वात्
ब्रह्म सत्यं - अनुवर्तमानत्वात् → उपाधिः साध्यव्यापकसाधनाव्यापकत्वं - पक्षावृत्तित्वं
द्विविधः उपाध्युद्भावने विपर्ययस्य अस्मादिष्टे दोषः ; अन्यच्च - उक्तहेतौ दृष्टान्ते एव उपाध्युत्थितिः।
(अनुवर्तमानत्वाद्वा अबाधितत्वाद्वा हेतोः ब्रह्मपरमार्थसिद्धिः यदि तर्हि - उपाधिः अनुद्भाव्यः ।)
एकविशेष्यकत्वं -
(फलप्रकाशरायपाणेः)

⑥ अन्तर्याम्यधिकरणं → आत्मनि अन्तः प्रविश्य नियमनं कथं ? यं पृथिवी न वेद - पृथिवीं अन्तरो यमयति कथं -
अचेतनत्वात् इति - पूर्वपक्षे - आत्मनि तिष्ठन् इत्यत्र कथं जीवस्य तदुपपत्तिः ? उपास्यत्वं, यद्वा
आचार्योपासने सदात्मा स्वात्मनि तिष्ठति - न वेदेति कथमिति चेत् - यावद्गुणग्रामपूर्तिं न जानातीति न सर्वात्मना
ज्ञानमित्यौपचारिकं इति → पूर्वपक्षे - पृथिवी शरीरं इत्यादौ शरीरत्वं -

⑦ जगद्व्यापारवर्जाधिकरणं - यथा परमपुरुषस्य सङ्कल्पः क्षेत्रस्य वसुदेवादिकं सृजति एवमेव - मुक्तोऽपि (स यदि पितृलोककामो भवति) स्वसङ्कल्पात्सृजतीति उक्तत्वात् - कथं तस्यासन्निहितत्वं ?

2/8 अन्तराधिकरणं - अदिति नाम जीवे न संभवति -

ज्योतिराद्यधिष्ठानाधिकरणं - अत्र विशेषं किं? स्वायत्तत्व परायत्तत्वं अधिष्ठाने किमर्थं उच्यते?
सिंहावलोकनन्यायेन पूर्वोक्त न्यायदार्ढ्यार्थं -? आक्षेपसङ्गतिः किं? अग्निर्वाग्भूत्वा मुखं प्राविशत् इत्यत्र
प्रयत्नः अग्निं वागप्येति इत्यादि। देवतापक्रमणपरा इति भाष्यपंक्तिः हेतुः। [अन्यादिगतिश्रुतेरिति चेन्न
भाक्तत्वात्) पूर्वं न विलक्षणत्वाधिकरणे - अभिमानिव्यपदेशस्तु

इन्द्रियाधिकरणं - त इन्द्रियाणि - वायुमेव अप्युत्त्व, पञ्चवृत्तिवादिना

कर्मानुस्मृतिशब्दविध्यधिकरणं - एतदधिकरण विशेषप्रयोजनं किं? कर्मणां अकृताभ्यागमकृतविप्रणाशादि प्रसङ्गः?
कर्म - पूर्वजन्मार्जितकृत कर्म वा - सुकृतदुष्कृतरूप कर्म - मनुष्यो वा इत्यपि वक्तव्यं?
अत्र कर्मानुस्मृतिशब्दविधिभ्यः - अत्र

पञ्चलक्षणी - व्याप्तिलक्षणं - पूर्वपक्षव्याप्तिः - साध्यवद्भिन्न साध्याभाववदवृत्तित्वं
औष्ण्यं, - - कुतः साध्यवद्भिन्नावृत्तित्वं पर्याप्तं किं? प्रयोजनं? धूमालोकभस्मभिः वह्निमनुमिनुयां

न्यायसूत्र -
तदप्रामाण्यं अनृतव्याघातपुनरुक्तदोषेभ्यः।

3/8/1 तदभावाधिकरणं - सुषुप्तिर्नाम - सता सोम्य तदा सम्पन्नो भवति हि - प्रासादखट्वापर्यङ्क इत्यादीया के?
अतः प्रबोधः - सः बोधयति अयं उत्तिष्ठति वा? - स एव तु - कथं अत्र पूर्वपक्षोत्थितिः? - ब्रह्मप्राप्तस्य
अपुनरावृत्तिश्रवणात् - पूर्वपक्षे कथं अन्यः कश्चित् उत्तिष्ठति? तस्य का प्राप्तिः? अत्येन केनापि ब्रह्मापीतौ
सद्भावे हि एव (सुप्तः) ब्रह्मप्राप्तवान् - इतरः उत्तिष्ठति इति युज्यते तथाऽत्र न। स्वाप्नसृष्टिवत् जीवान्तरस्य
प्रवेशः भगवता सृज्यते इति किं? शरीरेऽपि जीवान्तरवद्भावो वा? (एककायप्रवेशवत्?)
- पुनरुत्थित एव - अन्याधिष्ठितात् जीवाद्वेव इत्युक्ते।? परमात्मा → अजहत्स्वभावः उपासकानुग्रहार्थं
अत्र पूर्वपक्षाशयः सुषुप्तिः कुत्र? कथं? सूक्ष्मचेतनाचेतनविशिष्टः सकलकल्याणगुणविशिष्टः
स्वशरीरस्थं जीवान्तरं उत्थापयति इति पूर्वपक्षे शङ्कितः - उपपत्तेर्विद्यादित्यत्र - स्वरूपोपासनमप्यस्ति →

(2) शरीरेभावाधिकरणं - आत्मयाथात्म्यज्ञानं कर्माङ्गं इति भाष्ये - वर्तते दीपे. न सर्वत्र - कर्तृत्व, नित्यत्वादि
कर्तृ?

सप्तगत्यधिकरणं - सप्तगतेः सप्तानां सप्तसु वा समयता: विग्रहे पृष्टे
इन्द्रियाणि - (आद्य) सप्तैव - तमुत्क्रामन्तं सर्वे प्राणा अनूत्क्रामन्ति - आसमाव प्रियमाण इत्यत्र: कुत्र श्रुतं
सप्तानां इन्द्रियाणां प्रतिः - श्रोत्रं सप्तगत्यधिकरणे - सप्तेन्द्रियाणां
हस्तादयस्तु स्थिते (जीवच्छरीरे) इन्द्रियाणि - आप्रलयस्थायीनि किम | व सन्न्यसनादेव सिद्धौ तु समुत्क्रान्ति?)

भगवद्गीता → दशमोऽध्यायः
(कथं तस्मै इति न प्रयोगः - एतद्वचनावसरे भट्टार्यणां आगमः
अष्टश्लोकी → अकारार्थायैव - यथाह - अस्मै काले सकलमपि परमात्मैवाविरभूत, तत्र तं पुरःस्थितं निर्दिश्य
प्रयुक्तेयं श्रीसूक्तिः इति।

23/8 (विधिनिषेधौ) आरावली

1) परायत्ताधिकरणं - [illegible] स्वतन्त्रः कर्ता - स एव नियोज्यो भवति - कर्ता ह्यत्यतन्त्रः - - नैवं कर्मस्वकालप्रकृति [illegible]
परात्तु तच्छ्रुतेः - अन्तः प्रविष्टः शास्ता - य आत्मनि तिष्ठन् - तर्हि अनिवीना, अधो निनीषादि - का गतिः?
Mp - परात् (पंचम्यन्तं); परात् उद्भवति वा? परस्य इति कुतः न? अपादानार्थं किं? हेतौ पञ्चमी (विभाषा गुणे स्त्रियां)
औत्पत्तिकस्य कर्तृत्वस्य कथं (अधीनं) हेत्वपेक्षा? (कर्तृत्वं ज्ञानप्रसरण विशेष एव हि) - अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथक्
विधं । विविधा च पृथक्चेष्टा दैवं चैवात्र पञ्चमं इति दैवस्यापि साक्षात्कर्तृत्वात् - परस्य इत्युक्तेऽपि युक्तिः - पञ्चम्याः प्रयोज्य
- त्वमर्थः - जीवगतकर्तृत्वस्य कार्यकरत्वं परादेव भवति । कर्तृत्वस्वरूपं न परमात्माधीनं । कर्ता शास्त्रार्थवत्त्वात् इत्यादावुक्तं ।
कर्तृत्वं भगवधीनं वा न वा? [illegible]
सिद्धत्वं । कर्तृत्वं - कृत्याश्रयत्वं परमात्माधीनमेव - (प्रवृत्तौ अनुमन्ता, प्रथमप्रवृत्तिः - उदासीनः, फलस्य - प्रयोज्यत्वं)
अनुमन्तृत्वं किं रूपं? - अनुमन्तुरपि अपथ्यप्रवर्तने - दुष्टत्वं स्यादेव हि । करण कले वरैः शास्त्रादिभिः अपथप्रवृत्तिं वारयति ।
हिताहितोपदेशः सामान्यतः कृतं । [illegible] - शास्त्रे शत्रुजयाय नैजगुरुणा - तत्रापराधी गुरुः? [illegible]
[illegible] प्रवृत्तस्य प्रवर्तनं अनुमन्तृत्वं - शास्त्रप्रतिषिद्धे प्रवर्तयितृत्वं अनुमन्तृत्वं
वा? (न परदारान् गच्छेत् (विधिनिषेधोक्ता) अत्र - निषिद्धेऽपि उद्घटं प्रवृत्तं अनुमनुते - ([illegible]) [illegible] अनुमति
करणे न दोषत्वं । ([illegible]) अनुमन्तृत्वं द्विविधं - सनिर्वेदं । विशिष्य अपरावर्तनं
(प्रथमप्रवृत्तौ - कर्म प्रयोजकं -)

2) ब्राह्म्यधिकरणं - अपहतपाप्मत्वादीनां तत्क्रतुन्यायादेव सिद्धेः (एक आत्मनः शरीरे भावात् - व्यतिरेकस्तद्भावभावित्वात्
न तूपलब्धिवत् इत्यत्र स्वात्मशरीरक परमात्मोपासने स्वात्मनः गुणाष्टकविशिष्टत्वेनोपासितत्वात् एव सिद्धत्वात् कुतः
जैमिनिमतग्रहणमत्रेति । तत्र गुणादीनामेव उपास्यत्वं - अतः मुक्तौ जडस्वरूपे आत्मनि गुणाष्टकाविर्भावः जैमिनि-
मतं इति स्वरूपस्य जडत्वस्थापनं । तर्हि पूर्वत्र सम्पद्याविर्भावाधिकरणे उभयरूपाविर्भावः उक्तः किल । अतः
जैमिनि (गुणे गुणाभावात् - जड एव गुणः) अतद्दौर्लभ्य (जैमिनिमुखेन) सिद्धान्त्यते । विज्ञानघन एव अत्रायेऽयमात्मा इति
स्वरूपमात्राविर्भावः औडुलोमिमतं । अत्र अवधारणेन व्यावर्त्यं किं? न तु अपहतपाप्मादिकं मात्र अपितु ज्ञानगुणक -
त्वमपि ([illegible]) अत एव स्वरूपमात्राविर्भावे उक्त सिद्धान्ते एवकारस्य अर्थः किं? अत्र अन्ययोग व्यवच्छेदः पूर्वपक्षे
अयोगव्यवच्छेदः सिद्धान्ते - लवणखण्डे रसघन एव इत्युक्ते - रूपस्पर्शादि सद्भावनिषेधाभाववत् -
अत्र कृत्स्नत्वेन - आत्मनि कृत्स्नांशज्ञानघनत्वं - सांशत्वं - अत्र - काल भेदेन [illegible] (Mp - सर्वावस्थायां
सर्वत्रापि विज्ञानघनत्वं इति ॥

असत्यात् - शास्त्रात् - सत्यं - ब्रह्म सिध्यति । स्फोटात् - असत्यात् - सत्यं - स्फोटं ब्रह्म सिध्यतीति
3) जिज्ञासाधिकरणं - अद्वैतिनः - वैयाकरणाः स्फोटवादिनः । स्फोटवादनिषेधः । उपोद्घातः - इति वदन्ति ।
असत्यात्सत्यवादिनः ↓ " वैयाकरणानुमतिं प्रमाणयन्ति । अर्थप्रकाशकत्वं - स्फोटत्वं, स्फुटो भवति ।
अष्टविधस्फोट मध्ये वाक्यस्फोटं सम्राजं वर्णयन् तेन शब्दबोधात् (ज्ञानात्) मुक्तिं सिद्धान्तयन्ति ॥
पदेन वर्णा विद्यन्ते - वर्णसमुदाये एव अर्थः । महाभाष्ये - नित्याः कार्याश्च वर्णाः । वर्णो
Mp जिज्ञासाधिकरणे स्फोटवादस्य का प्रसक्तिः? स्फोटवादी ब्रह्मजिज्ञासां निरुणद्धि वा? सिद्धान्तं खण्डयति नेति यावत् ।
अत्र शब्दमेव ब्रह्मेति सः वदति । शब्दब्रह्मणि निष्णातः परब्रह्माधिगच्छति (शब्दे ब्रह्मणि) तत शब्दविचारः कर्तव्य इति वा?
स्फुटति → अर्थनिष्ठ विषयता निरूपित शक्तिमत्त्वं स्फोटत्वं ॥ अनादिनिधनं ब्रह्म शब्दतत्त्वं यदक्षरम् - विवर्ततेऽर्थभावेन -
अतः वैयाकरणाः अपि विवर्तवादिन एवेति । अरणिस्थो यथा ज्योतिः अन्यथा [illegible] । शब्दानिष्ठस्तथा स्फोटः इति
[illegible] - अ - विष्णुः, उ - लक्ष्मीः अत्र वर्णस्फोटः (काल्पनिकः), न वाक्यस्फोटः, अ भवति इत्युक्ते शब्दबोधः अतैव वाक्यस्फोटः
उत्तमत्वं स्यात् । शब्दशब्दसान्यत्वं - [illegible] साक्षा निषादीनां प्रतीतिः येनोच्चारितेन स इति न आकृतेः, पद, अर्थ त्रयः
शब्दः द्रव्यः - श्रोत्रग्राह्यः प्रयोगेण अभिव्यङ्ग्यः आकाश प्रदेशः शब्दः । उपवर्षः (अतिप्राचीनः) = गौरित्यत्र कः शब्दः -
आकारौकारविसर्जनीयाः - वर्णस्यैवोच्चारणं - न सादृश्य ।
वैयाकरणाः जीवं अभ्युपयन्ति । प्रक्रियारूप शब्दज्ञानानुभवं साधनः अतैव अनुग्राह्यः । वाक्यपदीये - आध्यात्मिक
विचारं न पृथक्करोति । तथापि - अद्वैतमार्गानुसारी तत्त्वक्रमः ।

4) शुगस्याधिकरणं -

5) सर्वान्नानुमत्यधिकरणं - सर्वान्नानुमतिः - विग्रहः - सर्वं च तत् अन्नं च सर्वान्नं, तस्य, तस्मिन् वा अनुमतिः ।
(आत्यान्तिकनिमित्तम्) शास्त्रनिषिद्ध, अनिषिद्धं - प्राणब्रह्म विद्यानिष्ठस्य उपे लशुन पलाण्डु भक्षणे अनुमतिर्वा →
महता अत्यायने अर्थं भवति नाजन्नं परिगृहीतं भवति । अन्नं सर्वदा वा प्राणात्यये नेत्येव संशयः । Mp एतत्तस्यैव वा सर्वविद्यो -
पासकानां कथं? कुल्माषः (Mansha) [illegible] - कुल्माषः निषिद्धं वा
तद्दर्शनात् - इति दृष्टान्तः प्राणविद्यानिष्ठस्य - ब्रह्मविद्यानिष्ठस्यापि प्राणात्यय एवेत्युक्ते - किं पुनः प्राणविद्यानिष्ठस्य ?

6) स्वाम्यधिकरणं - यजेत स्वर्गकामः Mp इति कस्य विधिः? कर्तृत्व सद्भावात् विधिरिति चेत्, यजमानः किं करोति?
आर्त्विज्यकर्म - देवतोद्देशेन द्रव्यत्यागः न तु हविः प्रक्षेपः याग - तन्तु उद्देश्य त्यागः, अङ्गन्यास - अङ्गविकरणं,
इत्यादिरूपं । (प्रकान्ति काण्डोक्ता ये उद्गीथविषया यजमानकर्तृकाः नेत्या) ते सत्या: आर्त्विज्यमवस्थितकार्याः ॥)

25/8 (1) पुरुषविद्याधिकरणं – कः ब्रह्मविद्यायामधिकारी ? → मुमुक्षुः अन्योऽपि वा, उत आद्य एव । आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ – पुरुषो वाव यज्ञः – एतद्विद्यानुष्ठाता किं फलाकांक्षी ? आयुःप्राप्तिकामः ऐहिक फलकत्वस्य – आमुष्मिक फलकत्वस्य च मंत्रस्य सत्त्वात् – पुरुषविद्यायाः विद्याभेदात् गुणानुपसंहारः – [illegible] → मुमुक्षुः पुरुषविद्यां अनुतिष्ठेत न वा ? यदि ऐहिकफल साधकैव, तर्हि कथं ब्रह्मविद्यात्वं ? स्वतन्त्रा ब्रह्मविद्या ऐहिक फलसाधका –

(2) दक्षिणायनाधिकरणं – अतश्चायनेऽपि दक्षिणे → अत्र पूर्वपक्षी (दक्षिणायने मृतस्य मुक्तिवारक कः ?) अर्चिरादि गतौ – स एनान् ब्रह्म गमयति – इदं निरवधारणं इति कथं इतरेषां तद्बाधः ?

अत एवेत्यतिदेशरूपबाधाधिकारांकापेक्षत्वं । अधिकाराशङ्का । ननु – दक्षिणे प्रमीयते – चन्द्रमसः सायुज्यं गच्छति – (विपरीत तु गतिं – ?) अन्यथा ऽऽवर्तते पुनः ' योगी प्राप्य निवर्तते ' भीष्मादीनां उत्तरायण प्रतीक्षा च हेतुः । एतमेवाध्वानं पुनर्निवर्तन्ते → महापितॄणामेव महिमान गत्वा →

[अत्र उत्तरायणमृतस्यापि आदित्यसायुज्यं गच्छतः कुतः ब्रह्मप्राप्तिर्निवार्यते ? यदि चन्द्रमसः सायुज्यं धूमादिमार्गगं चन्द्रप्रत्यभिज्ञापकं यत् आवृत्तिशङ्का त्याज्यं] ?

(3) अत्त्राधिकरणं – यस्य ब्रह्म च क्षत्रं च इत्यस्य पूर्वपक्षाशये किं रूपं ओदनत्वं ? किं वा तत् ? [illegible] अत्र ब्रह्म क्षत्र शब्देन – कतिपय – सर्वे वा गृह्यन्ते ? अनुभाष्यत्वेन – पश्यति – जीवसमुदायं वा ? जीवविशेषो वा ? यस्य – जात्येकवचनं – उपास्यत्व जीवस्य क्षत्रशब्दः क्षत्रिये, ब्रह्म शब्दश्च – ब्राह्मणे नावगम्यतः । मृत्युः उपसेचनं किं ?

अबाधकं – नाके ? साधकमपि स्यादेव हि उपसेचनं – अत्र – उपसेचनं – कर्म ? इति → ब्रह्म क्षत्र – निखिल चराचरार्थकं कथं ? ओदनं नाम → नश्वरं मृत्योः उपसेचनत्वात् → स्वयमद्यमानं सत् अदनहेतुः → अतः लभ्यते निखिलचराचरत्वं अत्ता – भोक्तृत्वयुक्ते का क्षतिः ? कुतः संहर्तृत्वं [illegible] – अतः भोक्तृत्वं कुतः केशानि मत अभोक्तृत्ववादे दोषः वक्तव्यः → [illegible] पूर्वपक्षविघटकत्वं [illegible] ([illegible] → जगत्कारणत्व, समन्वयाध्याये → कर्तृत्वरूप भोक्तृत्वे न दोषः) (संहारकरणं, भोजनकारणत्वमपि सङ्गतमेव) [illegible] – अत्र अन्तर्गतवस्तूनां न नाशः – अत्र चराचराणां नाशात् – न भोक्तृत्वं – अपि तु संहर्तृत्वं → [illegible] (काकेभ्यो दधि रक्ष्यतां इत्युक्ते, बिडालेभ्यः ? – उपलक्षणं) (क्षतात्त्रायते – क्षत्रं →) ब्रह्म च क्षत्रं च – अत्र चकारद्वयेन – इतर ग्रहणं –

(4) अर्थान्तरत्वाधिकरणं → पूर्वपक्षे किं ? नामरूपयोर्निर्वहिता मुक्तः कथं भवति ? ब्रह्म पूर्वावस्थायां इति → येन आकाशे किं ?

75 आकाशस्त्वलिङ्गात् – अत्र निर्दिष्टाकाशात् अन्यत्वं आकाशः भिन्नं अभिन्नं ? (तत्र आकाशादेव समुत्पद्यन्ते – अत्र नामरूपयोर्निर्वहिता ?) स्वेतरवस्तूनां नामरूपयोर्निर्वहिता → आकाशस्याचेतनत्वात् असङ्गतिः अतः न भूताकाशत्वं, परमात्मनः नामरूप संबन्धाभावात् निर्वोढा मुक्तोऽति पूर्वपक्षः । निर्वहिता – कथं व्याकर्ता ? → वोढृत्वं – घञ् प्रत्ययकत्वात् → कर्तृकर्मोभय विषयकमिति – पूर्वोत्तरपक्षसाङ्कर्यं । ते यदन्तरा – ताभ्यां पृथक्तया वर्तते । तस्यैव – आकाशत्वनामकत्वं कथं सङ्गच्छेत ? इन्द्रो मायाभिः देवताः – अप एव ससर्जादौ – आदि →

(6) विध्यर्थविचारः – तार्किकानां – इष्टसाधनत्व, कृतिसाध्यत्व, बलवदनिष्टाननुबन्धित्वं → चैत्रः पचेत → भूमौ मण्डलं कुरु – चन्द्रं स्पृश – कुण्डलीकरणे – [illegible] विषमिश्रं अन्नं भुङ्क्ष्व । भाट्टाः – एतत् नानुमन्यन्ते → आचार्येण नियुक्तः बालः नैव दृश्यं – गामानयेत्युक्ते → शिष्य प्रवृत्ति दर्शनात् → [illegible] अत्र प्रवृत्त्यैव – बलवदनिष्टाननुबन्धित्वं ऊहते । कूपे पतति चेत् ? → अत्र इष्टसाधनत्वं, बलवदनिष्टाननुबन्धित्वं एतयोः विशेषः किं ? इष्ट कारणकार्यभाव दोषाः → शङ्कुर्वन्ति तार्किकाः गौरवः मीमांसकाः चलनार्थैव । शक्त्या – अर्थलाभो नैयायिकानां ; मीमांसकानां अनुमेयं – विलम्बितं ... शाब्दबोधः – गौणः, द्रुतं प्रवक्तृ) दुर्बलं

आर्थी भावनायां – किं, केन, कथं – शाब्दी भावना – तयैव अनुमीयते, कृतं

(5) तदधिगमाधिकरणं – नाभुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि → कथं शरणागतौ कर्मनाशः ? [illegible] हानौ संक्रम द्वारा → भक्तस्यापि – न क्षीयते – संक्रम दर्शनात् – तद्विपदाऽनु भूयत इति – कृच्छ्रादिषु कथं विनाशः दक्षिणया तत्स्वीकर्तुः ? [illegible] सङ्क्रमः प्रपन्नान्तरेऽप्यस्ति । अत्र, प्रपन्नान्तरस्य ब्रह्मविदः विषये सङ्क्रमः नाभ्युपगन्तव्यः । यतः सर्वविषयेऽपि सुहृदः दुष्कृत सङ्क्रमः नास्ति । एवं ब्रह्मविदोऽपि सुहृदः पुण्यपाप फल सुकृत दुष्कृतयोः उभयोरपि दुष्कृतप्रायत्वात्, दुष्कृतस्य सुहृत्प्राप्तेः ब्रह्मवित् सङ्क्रम कर्मैव न भवतीति वक्तव्यमिति ।